

ГОДИНА II.

— 1872 Септемврий 1 —

КНИЖКА 23.

ПО НАРОДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВЪ XIX СТОЛѢТИЕ

(Статія Е. Лавлея.)

— 0 —

(Вижедь брой 22, год. II).

Не възможно да си представимъ съ какъвъ жаръ Американцытъ ся стараѣтъ да подигнатъ образованіе-то на народа, ако забвѣждатъ че то започева да са спира. Да приведемъ единъ отъ хылядытъ примѣри. Градътъ Чикаго въ Иллиноасъ, главно стоварище за храна на западъ, като е впълно прѣдаденъ на грыжитъ за своето чудесно матеріално развитіе; пренебрегава построеніето на училища за своето постоянно растящо населеніе. Но общественното вниманіе са пробужда, злото са посочва, сѣкый разбира важността му и сѣкый са залава да унищожи туй злосъ удивителна дѣятелность. Въ 1851 год. имало мѣста само за 1700 ученицы, въ 1863 тѣзи мѣста станали за 11,000 и сичкы были заняты когато въ Съединенытъ Щаты кажатъ: «невѣжество»! то сѣкашъ че выкатъ: «пожаръ»! Сѣкый бърза да са бори съ този бичъ, и само тогазы спира, когато го побѣды.

Въ дѣлото за обученіе, както и въ сѣко друго, важныйтъ въпросъ съставя бюджетътъ. Въ Европа, слѣдната

сѣжпость на правителствата, които иждивяватъ толкося за войскыѣ си, съставя главното и може бы, единственното препятствіе за распространіе на образованіето. Явно е че въ Съедин. Щаты, дѣто платата на работника съставля около единъ долларъ на день, безъ особенны помощи не е възможно да са образовать толкози миллионы дѣца, да са заплаща на толкозь стотинѣ хыляды учители и сѣка година да са построяватъ толкозь хыляды училища! Право да са каже, тамъ пищо не жалѣтъ за туй, зашто знаятъ, че нѣма други расходи, които быхж донесли по голѣмы лихвы. Еще веднѣждъ, Америка представя въ това съвършенна противоположность съ Европа. Въ европейскыѣ общества, при господството на аристократическы идеи, отколѣ и съ голѣмы поддържки сѣ са занимавали съ организацията на обученіето, което давало на дѣцата отъ по богатѣѣ классове необходимы за тѣхъ свѣденія; а грижата за образованіето на народа са е оставяла на усърдіето на духовенството или на благотворителността на частны лица. Въ Америка, при демократическый общественъ редъ, най напредъ на общественъ счетъ са погрыжватъ за образованіето на народа, а на духовенството и на частны лица оставяѣтъ грижата за уреждане на таквызи заведенія, които сѣ нужны за ученото образование на горныѣ классове.

Отсѣлъ океана, господарството плаща за тѣзи, които быхж могли самы да сторѣтъ туй; а отвѣждъ океана господарството плаща за тѣзи, които не могатъ да платѣтъ. Невъзможно е да не са видятъ прѣимущества на послѣдната система. Американцыѣ сѣ разбрали туй и суммыѣ, които са жертвувать отъ частны лица за по высоко образование, сѣ грамадны. Тѣ не знаѣтъ туй прѣувеличено уваженіе за наслѣдственното право, споредъ което чловѣкъ ужъ оскѣрѣва наслѣдникыѣ си, като расположи една часть отъ иманіето си за общеполезно дѣло. Тѣ, напротивъ, полагаѣтъ че самата справедливость изысква, сѣмы да отдѣля десетата часть за общественны успѣхъ. Тукъ, както въ древныѣ времена, любовта къмъ отечеството съставля довольно силенъ противовѣсъ на сичко що е тѣсно и эгоистическо въ чловѣка. Благодареніе на щедростта на частныѣ лица, по высекото образование са развива

съ удивителна бързина. *) Но ний тука имамы да видимъ колко струва първоначалното обучение.

Може да са каже че среднето число на расходытъ по този прѣдметъ въ сичкытъ свободны щаты възлѣзва до 6 фр. на глава. Тѣй Масачусетсъ съ 1,231,066 жители дава първоначално образованіе, безъ да смѣтамы устройството и поддръжката на зданіята, 7,600,000 фр., Нью-Йоркъ съ 3,880,000 жители, 24,500,000 фр., което прави 6 фр. и $\frac{1}{2}$ на челоуѣкъ; Огіо съ 2,339,502 жители — 13,700,000 фр., Мичиганъ съ 742,113 учители 1,000,000 франкы. Иллиноасъ съ 1,711,951. жители — 10,000,000., Калифорнія съ 379,994 жители, отъ които 34,919 Китайцы — 2,500,000, фр. Ако земемъ градищата отдѣлно то резултатытъ ще бѣдътъ достойны за поголѣмо вниманіе, смѣемъ да кажемъ, за удивленіе. Тѣй въ 1861 год. градътъ Нью-Йоркъ при населеніе около 900,000 души посвѣщавалъ за публичнытъ си училища около 8 мил. франкы, или около 9 фр. на челоуѣкъ. Общотопарично спомаганіе на господарството въ Франца по този прѣдметъ възлѣзло въ 1863 год. до 6,464,029 фр. и 70 сантима.

Когато пламнѣла междоусобната война въ Америка, тогазъ источницытъ на общественното благосѣстояніе были готовы да пресѣкнѣтъ срѣдъ шума на орѣжїята и на най страшното опустошеніе. Безъ да са гледа на голѣмото

*) Тука можемъ приведе безбройно число колегій, Сыминарій и други заведенія за образованіе отъ сѣкы родъ, поддръжаны повечето съ доброволны подпискы. Прѣди нѣколко години Кембриджскый университетъ ималъ приходы петъ миліона и повече само отъ пожертвуваній. Нѣкой си Г. Бюсси дава напр. 880,000 фр. за юридическый факултетъ, а Г. Филитъ 500,000 за обсерваторіята. Ако са ограничимъ само съ съвършено новытъ извѣстія, ный ще вид мъ, че нѣкой си Г. Путнемъ дава 380,000 фр. за направата на една Академія въ Ньюбурнпартъ; единъ Търговецъ отъ Нью-Йоркъ, въ времето на най-голѣмото бѣдствіе, посвѣтилъ 2 миліона за направата на едно училище за младытъ момичета. Единъ житель отъ Утика прѣдлага 2 $\frac{1}{2}$ миліона за направата на земледѣлическо училище, въ този малѣкъ градъ. Стани ли нужно да са отвори нова катедра и да са новыка нѣкой знаменитъ отъ ученитѣ, нѣколко гражданы са събирагъ, основный, капиталъ е готовъ и дохода обезгрыженъ. Самъ и пародѣтъ са интересува отъ успѣхытъ на по-высокого образованіе: една Обсерваторія са построила съ подпискы по единъ грошъ.

прирашеніе на расходытъ, по причина на събираніето на съдаты, семействата на които сж са поддържали отъ тѣх- ный трудъ, и на конфискуваніето священныхъ капиталы на образованіето отъ бунтовныхъ щаты, Нью-Йоркъ щедро увеличавалъ расходытъ за народныхъ училища.

Г. Рондалъ, главенъ директоръ на общественното образование въ Нью-Йоркъ, е можилъ съ законна гордость да каже, като привожда тѣзи цифры: « Ный можемъ да са гордѣемъ съ принесениытъ отъ насъ жертвы за училищата ни, особенно въ сегашныхъ обстоятелства. — Кой другы народъ, задлъженъ да приведе въ движеніе сичкытъ си силы за запазваніе на най священнытъ си права и даже на своето сществованіе и да поднесе най тежки данъцы за издържаніе подъ оржіе на значителна войска, събрана отъ сичкытъ разреды на обществото — кой другы народъ е посветилъ на общественното образование толкозь значителны количества посрѣдъ толкозь страшны и усилены испытанія? И каква друга подбудителна причина ны е карала да принесемъ тѣзи жертвы, ако не убѣжданіето, че распространеніето на просвѣщеніето е необходимо за поддържаніе на свободныхъ учрежденія, и че всеобщото образование е основаніе на тѣзи славна конституція, която са зевѣщали намъ великытъ мъжи на американската революція? Народътъ ни е вече разбралъ, че най вѣрното срѣдство да са оздрави окончателното тѣржество на дѣлото, на което той са е посветилъ съ единомдушна решителность и съ героическо сърдце, са заключава въ пълното распространеніе на ученіето и въ енергическыя трудъ. Прѣ-хубавы думы! Благодарна довѣренность въ силата на истината! За да са побѣди рабовладѣческото възмушеніе, не е стигало сабята; еще была пуждна и книгата; за да са изтрѣгне отъ корень беззаконіето, было необходимо да са погрыжатъ повече за просвѣщеніето, отколкото за принужденіето.

Количества, предопредѣлены за общественното образование, иджтъ отъ много и различни источники. Преди сичко има единъ тѣй наричанъ училищенъ капиталъ. Американцытъ сж опазили едно старо преданіе, което смятра общественната служба, като гражданска личность, имѣюща за своята поддржка нужда отъ особенны суммы и дохо-

ды. По този начинъ са поддържати въобще въ Европа благотворителныя учреждения, основаны още въ средныя вѣкове, — болницы и комитеты за отщественното прегледваніе; точно по този начинъ сѣ са поддържали и са поддържатъ нѣкои отъ старыя черковы, които и до днесъ сѣществувать.

Въ Америка, на мѣсто да събиратъ капиталъ за спомоганіе на бѣдныя, установили сѣ капиталы и доходы за распространіе на образованіето, което предвара пауперизма. Тамъ по скоро учреждаватъ нова катедра въ училищата, отколкото да правятъ болницы, и по много заведавать за распространіе на образованіето, нежели за раздаваніе на милостыни.

Капиталътъ за общественото образованіе излязъ отчасти отъ единъ опредѣленъ доходъ, отчасти отъ продажбата на публичныя земи, конгресътъ въ този случай като сѣ отказва отъ привычкы на въздържаніе, е наредилъ съвка трийсетъ и шеста часть отъ земитъ да бѣде назначена за капиталъ на училищата. Въ Западныя Щаты дѣто сѣ намиратъ безпредѣльны равнины, общината образува квадраты, който заключава въ себе трийсетъ и шестъ английскы миль. Този квадратъ сѣ подраздѣля на трийсетъ и шестъ части, отъ които средната сѣ назначава за расходи по обученіето. Земята намѣрва цѣна споредъ числото на селеніето въ общината. Общата земя сѣ продава послѣдователно и получаемата сумма, често сѣ прибавка на лихвы съставля училищный капиталъ, който сѣ увеличава постепенно отъ пожертвованія, завѣщанія и другы доходи. Ето нѣколко цифри които ще ни дадатъ понятіе за важността на този капиталъ въ различныя щаты въ 1865 г.

Въ Масачусетсъ той е достигалъ до 8½ миліоны фр., въ Нью-Йоркскый Щатъ до 15 мил. фр., въ Огіо сѣщо, въ Мичиганъ до 5 миліона, въ Индіана като въ поскорошенъ щатъ, който може да сѣ ползува съ всички ползы отъ продаваніето на общественны земи до 39 миліоны, въ Иллиноисъ до 27 мил., въ Висконсина до 12 мил., и тѣй нататѣкъ. Втори источникъ на доходы за училищата съставля една помощъ, която даватъ сѣчки щаты. Общиныя сѣ длѣжны да събиратъ таквозъ количество, което е опредѣлено отъ закона; повечето отъ тѣхъ даватъ

даже повече отъ туй, което зъповѣда закона. Тѣй въ Масачусетсъ общинитѣ, за да събиратъ часть отъ дохода за училищень капиталъ, съ принудены да си расподѣлятъ данѣкъ по единъ и полъ доларъ на сѣко дѣте, посѣщающе училището, т. е. отъ 5 до 15 год. Никой не плаща по додо отъ назначенното, но като извадимъ 29 души, сичкы другы донесли двойно или тройно повече отъ туй, което было назначено да посветѣтъ за обученіето. Доде ли работата до такъвъ въпросъ, сѣкы щатъ стои на шеркъ и гледа по скоро да намѣри за решеніето му срѣдства и источицы. Тѣй въ единъ существува данѣкъ върху банкитѣ, въ другы върху желѣзнытъ пѣтища, въ трети върху друго; по главныйтъ доходъ са получава отъ съразмѣрный данѣкъ на собственността, който ся събира въ сѣщото време съ другытъ данѣцы отъ обыкновеннытъ бирницы. Сами избирателитѣ на общинитѣ, са явяватъ сѣка год. въ общото събрание, рѣшаватъ, каква сума трѣба да платѣтъ, и пий напраздно быхме търсили случай да покажемы, че платцытъ сѣ намѣрвали твърдѣ голѣма. Колкото единъ народъ е по развитъ, толкозь по добръ той разбира благотѣяніята на образованіето, и толкозь по охотно са подчиниха на жертвытъ, които изисква организацията му. Невѣжественный народъ ще мысли сѣкога, че разноскытъ за образованіето му съставѣтъ излишна издържка, и твърдѣ вѣроятно е че въ село, дѣто никой не знае ни да чете, ни да пише, при гласоподаваніето за заплата на учителя вышегласіето ще рѣши да са дава тая плата. Сичкы устѣщатъ пуждытъ на тѣлото, но не сичкы испытватъ потребноститѣ на ума, зашто да знаемъ шо му недостига трѣба да го развиемъ. — Ето зашо въ дѣлото на обученіето иниціативата на централната власть е необходима въ таквазь страна, дѣто по голѣмата часть е малко просветена.*) Като не го подканятъ и понуждаватъ отгорѣ, народътъ ще продължава да живѣе въ невѣжество, като въ своя естествена стихія.

*) Въ сѣкы случай това не е право. Американската централна власть е избирателна и народна; тя може да прѣдначина въ дѣлата на обученіето. Нѣ тѣй ли е и за Руската централна власть? Тая послѣдната служи съ намисаніето си въ училищата не на училищата и на народа а на себе си и на своитѣ. Тамъ училищата и науката не цвѣтѣтъ.

Ако прегледамы сега изцѣло организаціята на обученіето въ Съединенитѣ Щаты, то ще бждемъ поразены, като видимъ до колко тя са отличава отъ системитѣ що еа държатъ въ Европа. Въмѣсто устарѣли въ учителствованіе прѣподаватели на сѣкждѣ учителствувать дѣвицы отъ 18 до 25 год.; а личный съставъ на учителитѣ са подновява сѣкы петъ години; вмѣсто отдѣлны училища за двата пола, момчетата и момчетата сѣ събраны въ единъ и сѣщитѣ классове; никакъвъ признакъ на іерархійж или на дѣйствиє отъ централната власть, вмѣсто които дѣйствующы пружины ся явяватъ публичнытѣ пренія и общественото мнѣніє; расходитѣ за специалното обучение право и свободно са гласоподаватъ отъ тѣзи, които ще ги плащатъ; но высокото и среднето образование са остави на личното предначинаніє, първоначалното образование щедро са поддържа отъ сичкы публичны власти; религіозното обучение са исключава систематически изъ программитѣ — такъвызъ сѣ отличителнытѣ черты на американската система, която е прѣпинателенъ камъкъ за европейскитѣ учрежденія по тѣзи часть. Да ли ще са памѣри въ нашата суша пѣкоя страна, която съ полза бы пріела тѣзи система? Съмнѣвамы са въ туй. За да не доде обученіето до растройство отъ безпрестаниото промѣняваніє на лицата, сичкы гражданы трѣба да разбератъ важността мудро което не сѣ достигнали ийдѣ въ Европа; но основното начало, о което сичко друго са държи, може да са подражає. Отъ самото основаніє на щатытѣ на Нова-Англія на възпитаніето на народа сѣ гледали като на найголѣма общественна услуга, като на дългъ на общината къмъ своитѣ членове. Да обучаватъ, да распространяватъ просвѣщеніето — такъвази е най главната обязанность на общественнытѣ власти и тѣхный най главенъ расходъ. До като другытѣ господарства сѣ разнасяли събранытѣ отъ народа миліоны за направа на силны флоты, за поддържаніє на безчисленны войскы или за украшеніє на столицытѣ, американцытѣ съ своитѣ миліоны залѣгали за построєніє на училища и за поддържаніє на учители. Отъ сѣкждѣискать децентрализація, и тѣзи форма на управленіето, която е извѣстна подъ англійската дума самоуправленіє. Безъ сумнѣніє въ много страны вече е време да са раскѣсжѣтѣ

тѣспитѣ врьскы, които свързватъ свободныѣ движенія на ума до толкозъ, щото сѣко отъ тѣзи движенія правятъ да завьиси отъ една воля, дѣйствующа въ центъра; но такъвыи нека са убѣждатъ най послѣ, че децентрализацията не ще произведе голѣмы резултаты и не ще да поводѣ къмъ свободата, освѣнъ когато, — на което за примѣръ служи Америка — образованіето са распространи широко и въ най долныѣ разреды на народа. Нѣкога завоеваніето и войната сж съставяли цѣльта на господарството, защото тѣ сж давали богатство, почестъ и слава на тѣзи, които въ господарството сж съставлявали сичко — на велможитѣ и на господаря. Но сега за цѣль на господарството служи, или поне трѣба да служи, оздравленіето на сичкы гражданы съ пълно и свободно развиваніе на тѣхныѣ способности. Единичкото средство да са достигне туй благодѣяніе е да са основатъ училища и да са дава въ тѣхъ трайно, привлекателно и пълно въ своята сфера образование. Отъ сѣка друга страна Съединеныѣ Щаты сж разбрали това най напрѣдъ и най добръ. Отъ предидушето можемъ да видимъ, че тамъ федералното прѣвительство щатыѣ, общиныѣ, частныѣ лица са падварѣжтъ въ усърдіето за распространіе на обученіето и не отстъпватъ предъ никаквы жьртвы.

Появили са щатъ, като Канзасъ или Орегонъ, учредили са терригорія, като Дакота или Невада — и ето сичко е готово за умноженіе на училищата споредъ мѣрката на парастѣніето на народонаселеніето. Образованіето на народа е націонална работа, на която сѣкы спомага, съ която сичкы са занимаватъ, и къмъ която никой не остава равнодушенъ. Ето този великъ примѣръ, който ни представя Американскый сьюзъ и който е длъженъ се повече и повече да възбужда съревнованіе въ Европа. —

С.

ПО ИСТОРИЯТА НА СЪЕДИНЕНИИТЪ ЩАТЫ.

(вижъдъ брой 22-й, год. II.)

До неговото назначеніе за военачалникъ Вашингтонъ прѣкарвалъ живота си между управленіето на своето помѣстіе и между обществената служба въ народното събрание. Избираніето за военачалникъ го смаяло. Той самъ мѣчилъ да отклони отъ себе си тая честь, нъ най послѣ приелъ, като видѣлъ, че съ това ще послужи на отечеството си съ сичкитъ си силы. Конгрѣса му назначавалъ 500 долара на мѣсецъ, нъ той казалъ, че ще записва разпоскитъ си и само тѣхъ ще иска отъ конгреса. Тая смѣтка той сѣкога е държалъ съ рѣкитъ си. Такъвъ е былъ въ малко думы челоувѣка, на когото Америка възложи своитъ надежды за освобожденіе и на когото прѣдаде военното прѣдводителство въ една най неограничена мѣрка. Конгреса облѣче Вашингтона съ власть да са распоряжѣда съ войската както му са види най добръ за достиженіе на оная цѣль, която си придиюставя Американскый народъ,

Като пристигва прѣдъ Бостонъ, за да земе предводителството надъ войската, Вашингтонъ намирва, че тая войска състои отъ 14,000 души безъ форма, безъ запасы въ баруть и малко обучена. Съ тѣзи слабы силы трѣбаше да са земе Бостонъ. Най голѣмото оръжіе на тѣзи граждане-войскари бѣше тѣхната рѣшителность да умрѣтъ или да побѣдятъ. Ный ще видимъ по нататѣкъ, че това оръжіе не е отъ най слабитъ.

За да свърше по скоро съ бунтовнитъ колонии, царя прѣдставя Американскитъ движенія като единъ заговоръ срѣщу Англіиската власть и побужда парламента къмъ на казаніе на *милитъ* прѣдставители на колоніитъ (конгреса), додѣто *отровнитъ* мнѣнія не сѣ напълнили еще сичкитъ колонии. Новы протестуванія са издигнали въ парламента срѣщу подобно дѣйствіе, нъ множеството останало пакъ на страната на министерството, което не са забавило да заповѣда отваряніето на неприятелскитъ дѣйствія. Удобрило са да са дигнатъ 28,000 морска войска и 55,

000 сухопътна и да са унѣти къмъ Америка. Друго рѣшеніе запрѣщевало търговията съ тринайсетѣхъ сѣдинены колоніи и заповѣдало конфискуваніето на Американскыѣ стоки было на море, было въ пристанищата. Тѣзи рѣшенія за разбойничество са осѣдихъ отъ оппозиціята въ парламента, нѣ министерството не щѣне да знае нищо. То не искаше да бѣде ни челоувѣколюбиво, ни справедливо. Протпвнициѣтъ на правителственната политика не можахъ да вразумяѣтъ министерството и съ други резоны. За да побѣди съпротивленіето на колоніиѣтъ, министерството наемаше Германскы войскари и ги проваждаше да са биятъ съ Американцыѣтъ. Това караше оппозиціята да казва, че и Американцыѣтъ може да прибѣгнѣтъ до чужда помощъ въ такѣвъ случай; нѣ министерството не слушаше.

Правителството назначило за военачалникъ старый Генералъ Оглеторпа и му обѣщало отборна войска и силна флота; нѣ старый генералъ отговорилъ, че не иска за тая работа нито единъ сълдатинъ. Той поискалъ само пълномощіе да оздравы правдиниѣтъ на колоніиѣтъ. Нѣ и този послѣденъ свѣтъ остана безъ послѣдствія. Началството надъ войската са прѣдало на Вилліама Гове, който былъ въ Америка и ималъ добры военны способности. Рѣшило са да са ударятъ колоніиѣтъ отъ три страны, за да ги раздѣляѣтъ една отъ друга и да откъснатъ отъ съюза по миролюбивыѣтъ. Тѣзи рѣшенія отпѣхъ съка надѣжда за спокожденіе и гласове за съвършенна независимостъ поченахъ да са чуватъ отъ съкъдѣ. Най напрѣдъ заговорили за това Драйтонъ изъ Южна Каролина. Той каза, че богъ назначилъ Америка за свободно господарство и че хората не могатъ отхвърли това назначеніе безъ да сгрѣшѣтъ. Слѣдъ него заговорилъ въ този смисълъ единъ и есты Англичанинъ, Томасъ Пенъ, редактаръ на единъ филаделфійскы листъ. Сичко това помагаше на съзрѣваніето на мысльта за съвършенно отдѣленіе отъ Англія. Прѣзъ Маія на 1776 конгреса издава рѣшенія : че колоніиѣтъ трѣба да си дадѣтъ свободно управленіе и да прѣдадѣтъ това управленіе на хора, които заслужватъ довѣріето на жителиѣтъ, че Американскыѣ пристанища сѣ отворены за сичкыѣ народы и че привърженцыѣтъ на Англія трѣба да са прѣслѣдватъ за съка противонародна постѣпка. Това

сичко не бѣше нищо друго, освѣнъ скъсване еа връзкы-тъ съ Англія.

На 7 Маія Ричардъ Лей прѣдложи на конгреса: да са прогласи Американската независимостъ; да са зематъ мѣрки за добиваніе на помощъ отвънъ; да са устрои единъ съюзъ, който да съедини колоніитъ по тѣсно. Прѣдложеніята са приехъ отъ ковечето колоніи; Мериландъ и Пенсилванія гѣ отхвърлихъ; прѣдставителитъ на Нью-Йоркъ, Нью-Герсей, Нью-Гампширъ и Понектикутъ поискахъ на-ставленія отъ своитъ избиратели. На 1 Іулія прѣдложеніе-то за проглашеніе на независимостъта са прие единодушно и на 4 Іулія декларацията дѣше вече готова. Не ще бжде излишно да направимъ съкратено изложение на този актъ, който турга основитъ на една республика, на която нѣма подобна ни въ старата ни въ новата исторія.

ДЕКЛАРАЦІЯ

отъ прѣдставителитъ на Съединенитъ Штаты въ Америка,
събрани на конгресъ.

Когато единъ народъ дохожда въ необходимость да скъса политическытъ връзки, които го съединяватъ съ другъ народъ, уваженіето къмъ мнѣніето на другитъ народа му налага да изложи прѣдъ очитъ на свѣта онѣзи причини, които го принуждаватъ на отдѣленіето.

Ный гледаме като на неоспорими на слѣдующитъ истини: че сичкытъ хора сѣ равны; че тый сѣ надарены отъ Бога съ нѣкаквы неотемлемы права, каквыто сѣ правата за животъ, за свобода и за благоденствіе; че заповозованіе отъ тѣзи права хората сѣ устроили помежду си правителство, на което властѣта истича отъ съизволеніето на управляемытъ; че народытъ иматъ право да са плачатъ отъ едно правителство, което е вредно за тѣзи права. Разбира се това оплакваніе не трѣба да става за малкы причини; нъ когато цѣль редъ злоупотребленія и похищенія тежатъ връхъ нѣкое правителство народа има право да го замѣни съ друго по добро. Нашитъ колоніи до сега търпѣхъ съ надѣжда, че Англія ще промѣни своята управителна система; нъ исторіята на сегашный англійскый царъ е едно продълженіе отъ тиранія и неправды. За да до-

кажемъ това, нека изложимъ прѣдъ очитѣ на безпристрастныѣ народы, самыѣ работы.

Тѣй, царя, са отрече да утвърди най добрыѣ и нужны законы за общото благо.

Той е запрѣщавалъ на своитѣ губернаторы да прие-мать и най неотложныѣ законы прѣди да ги е испиталъ царя, а послѣ, когато му сж са подлагали, той е оставилъ тѣзи законы бѣзъ сѣкакво вниманіе.

Той са е отричалъ да удобры законитѣ за установе-ніе на голѣмы округы, додѣто жителитѣ на тѣзи округы не сж са отричали отъ участіето въ законодателството на колонитѣ.

Той е свыквалъ законодателныѣ тѣла на неопрѣд-лены и неудобны мѣста само и само за да уморява прѣд-ставителитѣ и да ги кара да склоняѣтъ на неговитѣ шенія.

Той е распушалъ много пати народыѣ събранія само и само, защото сж са противили на неговитѣ посегнуванія.

Той дълго врѣме е отричалъ избираніето на новы прѣд-ставители за събраніята и така е оставялъ страната безъ рѣшеніето на много законодателны въпросы и изложена на вътрѣшны неправилности и на външны нашествія.

Той са е мѣчилъ да въспре нарастваніето на коло-нитѣ, като е прѣпятствовалъ на прѣселеніето на новы ко-лонисты и като е подигалъ цѣната и условіята на придо-биваніето на новы земи.

Той е отстранявалъ улесненіята на правосѣдіето, като е запрѣщавалъ издаваніето на пуждныѣ за това законы.

Той е направилъ слѣдницыѣ да зависяѣтъ само отъ него, като ги е назначавалъ на службыѣ имъ самъ и като имъ е опрѣдѣлялъ заплатыѣ.

Той е отворилъ много новы службы и е проводилъ въ Америка купища чиновницы да събаряѣтъ народа и да го подадатъ.

Той поддържа между насъ въ мирно врѣме постоянны войскы безъ удобреніето на събраніята.

Той са е опитвалъ да направи солдати на независимъ отъ гражданската власть и даже по-горенъ.

Той си е съединилъ усиліята съ други лица, за да ни подчини подъ сѣдебность, чужда за нашата конститу-ція и за нашитѣ законы;

За да установи между насъ голѣмы войски ;

За да закрѣля военнытѣ лица отъ наказаніята, които имъ са падатъ зарадъ убійствата имъ ;

За да съсипе нашата търговія съ сичкытѣ земи на свѣта ;

За да ны обложи съ даждія безъ нашето съгласіе ;

За да ни лиши отъ добринитѣ на оная съдебность която става отъ жури (избраны изъ между гражданетѣ сѣдници).

За да ни прѣнася прѣзъ морето и тамъ да ны сѣди за мнимы прѣстѣпленія ;

За да затріе свободната система въ Канада и да намѣсти едно управленіе чисто произвольно ;

За да отнеме нашитѣ хартии, да унищожи нашитѣ най-добры законы и да подкопае управленіето на колоніитѣ.

Той са е отрѣкълъ отъ качеството на нашъ царь като е дигналъ покровителството си отъ насъ и като ни е отворилъ война.

Онъ е опустошилъ нашитѣ брѣгове, изгорилъ е нашитѣ градове и погубилъ е гражданетѣ.

И сега той провожда наемны войски, за да правятъ убійства, и съкаквы злины съ една нечута и неведима жестокость.

Той е принудилъ нашитѣ съграждане, които е уловилъ на морето пленници, да носятъ оръжіе и да са биятъ срѣщу отечеството си.

Той е възбуждалъ смущенія между самытѣ насъ и е подбуждалъ туземцитѣ да отварятъ бой въ насъ и да ни истребватъ.

За сѣка неправда, за сѣко притѣсненіе сме искали правда по най-смирень начинъ, нъ сѣкаго сме получавали въ отговоръ оскърбленія и новы неправды.

Ный не сме прѣстанѣли да почитаме и нашитѣ братія британцитѣ. Ный много пѣти ги извѣстихме за неправдытѣ на тѣхното правителство. Като имъ припомнимъ обстоятелствата на нашето прѣселеніе въ тѣзи мѣста, ный сме взивавали къмъ тѣхното правосѣдіе, къмъ тѣхното великодушіе и сме ги молили да прѣкъснатъ тѣзи грабителства, кои ни съсипватъ търговіята и скѣсватъ нашитѣ взаимны връзки. Тый останѣхъ глухы на праведнытѣ наши оплаква-

нія. Тръба прочее да са отдѣлимъ отъ тѣхъ и да гледаме на тѣхъ като на непріатели прѣзъ сичкото врѣме на боя.

Слѣдователно, ный, прѣставителитѣ на Съединенитѣ Щаты въ Америка, събрани на конгресъ, като взиваи къмъ върховный сѣдникъ на вселенната, обнародваме и извѣстяваме тържественно, въ името на народа въ колоніитѣ, че тѣзи колоніи сѣ и иматъ прово, да бѣдѣтъ държавы свободны и независимы, че тый сѣ освобождены отъ покорность на британската корона, че сѣко съединеніе съ Англія е и трѣба да бѣде прѣкъсано и че като свободны държавы тый иматъ право да отварятъ бой, да заключаватъ миръ, да свързватъ съюзы, да постановяватъ съгласіята за търговія и да вършѣтъ сичко онова, което вършѣтъ независимитѣ държавы. Като сме пълны съ твърдо увѣреніе въ покровителството на Божіето Провиденіе, ный са обвързваме взаимно да поддържае тая декларация съ живота си, съ имота си и съ честиъта си.»

Декларацията произведе надъ войската и надъ народа такъво живо дѣйствиѣ, щото радостъта са обърна на пѣкои мѣста дори на безчинство. Въ Ню-Йоркъ свалили статуята на английскый царь и отчупили главата. Въ Вашингтонъ съ едно проглашеніе призовалъ сичкы на миръ и порядкъ.

Въ това врѣме пристига въ Америка Генералъ Гове и обявява, че е дошелъ като посрѣдникъ, а не като разрушителъ. Той писалъ на Франклина писмо, съ което да помогне за умиротвореніето на колоніитѣ. Отговора на Франклина е твърдъ и рѣшителенъ. Той казва, че да са дава прошеніе на онѣзи, които сѣ обидены, това е да ги считатъ за невтѣжественны, за низкы, за безчувственны. Нѣма никаква възможность, казва Франклинъ, да са покоримъ на едно правителство, пълно съ варварщина и съ жестокость. Ный не можемъ да са миримъ съ това правителство, което посрѣдъ зимата изгара нашитѣ беззащитны градове и възбужда дивацѣтъ да истребватъ нашитѣ земледѣлцы. Само едно нѣщо е възможно, заключава Франклинъ, и това нѣщо е, мира. Припознайте нашата независимость прѣди да сме склучили съюзъ съ чужды държавы, и сичко е свършено.

Прѣди да получи Франклиновъ отговоръ Генералъ Гове привожда друго писмо до Вашингтона, като са обръ-

ща къмъ него като къмъ простъ гражданинъ ; но Вашингтонъ не прѣслъ това писмо, косто неприпознавало чина и службытъ му. Така прѣговорытъ са прѣкъсали още въ началото си.

Положеніето на Вашингтона бѣше твърдѣ затруднително. Той имаше повече отъ 10,000 души за запазваніе на Нью-Йоркъ. При се това той и войската му бѣхъ рѣшени да държатъ до послѣдната минута. На 27 Августа американцытъ са разбихъ въ Радъ-Исландъ и са оттеглихъ въ Нью-Йоркъ. Американската войска бѣше злѣ устроена. Войскаритѣ слугувахъ въ нея по шесть недѣли и послѣ си отивахъ, за да са замѣнятъ съ други новы и неопытны. Отъ таквази войска малко можеше да са чака. Трѣбаше да са състави войска редовна, кокто да слугува въ редоветѣ дълго врѣме, поне додѣ са свърши войната. На това основаніе конгреса рѣшава да са събержтъ 88 баталіона (табури) редовна войска.

Слѣдъ първата сполука Генералъ Гове провожда писмо до конгреса и казва, че е готовъ да влѣзе въ споразумѣніе не съ конгреса, когото той непознава, -но съ нѣколко отъ членоветѣ му, на които ще гледа като на частны лица. Гове обѣщава много устѣжки дори и припознаваніето на конгреса, ако достигне едно примиряваніе.

Конгреса отговори, че е прѣдставитель на свободны и независимы държавы и че ще проводи нѣколко отъ своитѣ членове, не като частны лица, а като комисія отъ конгреса, да чуютъ прѣдложеніята на Генерала. Срѣщаніето стана на 11 Септемврія, нъ не даде чаканытъ отъ Генерала сетнины. Комисарытъ обявихъ, че прѣговорытъ за подчиненіе трѣба да са оста ятъ като безполезны, и да са говори, на мѣсто това, за миръ. Конференціята са разиде съ празны рѣцѣ.

Генералъ Гове са обръща тогава къмъ народа и прогласява, че идеята за независимость е безумна и че Американцытъ не трѣба да са водѣтъ подиръ безуміята на конгреса. На мѣсто това, той обѣщаваше удовлетвореніето на сичкытъ оплакванія на Американцытъ и оздравеніето на вѣтрѣшната автономія на колоніитѣ. Това проглашеніе накара нѣкои отъ Американцытъ да припознаятъ англійската власть изново и да са отдѣлятъ отъ опѣзи, които искахъ.

свършенна независимост. Американците са раздѣлихъ на двѣ полвини: множеството искаше независимост, меншинството — примиреніе съ Англія. Ойразата къмъ отстъпниците бѣше голѣма; самъ Вашингтонъ не са подвоуми да имъ усвоява имуществата за народното дѣло, за дѣлото на освобожденіето.

На 14 Септемврий Англійците на влѣзохъ въ Щатъ Нью-Йоркъ. Прѣдъ тѣхъ Американскыѣ войскари са распрѣснахъ безъ да хвърлятъ поне една пушка. Никаквы усилия отъ страна на Вашингтона не быхъ въ сѣстояніе да ги накаратъ да са боятъ. Нью-Йоркъ прѣмина въ ръцѣтъ на Англійците и остана у тѣхъ до свършваніе на войната.

До края на Октомврія Вашингтонъ са държа на височиныѣ Гирлемъ, като са мъчеше да преучи войскарыѣ си на бой. На 28 Октомврія едно сбиваніе показа, че народныѣ стражаре поченахъ да познаватъ своята служба. Нъ зимата като приближаваше и врѣмето на стражаретѣ като са испълнюваше, тѣ са оттеглявахъ у тѣхъ и американската войска намаляваше се повече и повече, тѣй щото когато генералъ Коривалисъ заплашваше да навлѣзе въ Джерсей съ Вашингтона останхли само 3500 души. Съ тая войска той неможеше да прави освѣнъ да бѣга прѣдъ непріятеля. Положеніето на американскый полководецъ бѣше затруднително нъ то стапа еще по затруднително кждѣ декемврія, защото войската му са намали до 1,700 души и гражданетѣ посрѣщахъ на сѣкждѣ англійците и правяхъ съ тѣхъ миръ. Като не бѣше въ сѣстояніе да запази Филадельфія, конгреса са принуди да са прѣнесе съ Балтимора. Врѣмето помогна на американците да задържатъ обаче Филадельфія. Генералъ Гове са спрѣ прѣдъ рѣка Деловаръ и остави продълженіето на войната на пролѣтта. Въ това врѣме Вашингтонъ побърза да уреди войската си. Войскари са стекохъ отъ сичкы страны; нъ като не бѣхъ достатъчны да са противятъ на англійскыѣ силы, Вашингтонъ поиска отъ конгреса сѣставленіето на десетъ новы баталіона. Конгреса облѣче тогава Вашингтона съ диктаторска военна власть, която му позволяваше да дигне войска 104 баталіона пѣшацы, 3000 коня, три полка артилерія и едно пиджинерско тѣло, като прибави на това количество и народна стража, дѣто потрѣба. Нему

са да до власть еще да устроява влагаища съ запасы, да назначава сичкытъ военны началници, да събира чрѣзь о. благаніе нужнытъ за войската и да запира съкого, който вреди на американското освобожденіе.

Прѣди еще да получи горнето пълномощіе, Вашингтонъ са рѣши да нападне непріателя въ неговитѢ зимовища, за да съживы надѣждытъ и увѣреніето на американцытъ. За това нѣщо Вашингтонъ намысли да прѣмине Далаворъ и да нападне на двѣ англійскы отдѣлюція, съставены отъ германцы и малко приготвени за таквози нападаніе. Прѣзь пощѣта срѣщу колада американцытъ нападнахъ на едното отдѣленіе и туку-рѣчи цѣло го поробихъ. Вашингтонъ минуваше рѣката назадъ, когато са научи, че другото отдѣленіе са потеглило срѣщу градъ Принсетонъ. Той незабавно са приготвюва на защита, нѣ пошеже годината са свършваше и войскаритѢ са теглехъ по кжщата си, голѣмы усилія и обѣщанія бѣхъ потребны да са задържатъ тѣзи хора подъ припорцытъ.

КЫТОЛОВСТВОТО

— 0 —

Морето, което покрыва тритѢ четвърти отъ повърхнината на земята, не служи само за обширенъ пѣть за търговіята; то заключава много различни произведенія, които твърдѢ сж полезны и потребны за челоуѣка. Отъ тѣзи произведенія челоуѣцытъ сж могли да присвоятъ твърдѢ малко до сега, защото сж повече привикнжли да искать сичко отъ земята и да я разравятъ на сѣкѣдѢ, к-то оставятъ на страна голѣмытъ богатства, които ни поднасятъ моретата. Отъ морскытъ богатства, на които челоуѣкъ е обърналъ вниманіе и отъ които са ползова отдавна, на видно мѣсто стоятъ голѣмытъ морскы млѣкопитающи — кытоветѢ.

За да можѣтъ да ловятъ кытоветѢ по лесно, кытоловцытъ иматъ нужда да знаятъ по напрѣлъ силытъ, способноститѢ и главнытъ нужды на животното; съ една дума да знаятъ неговитѢ права. Когато знаешъ правытъ на едно

животно, каквото и да е, ты имашъ надъ него голѣмо прѣимущество.

Кыта е сосѣдносно животно, косто живѣе въ морето, а въздиша въ въздуха. Кытоветъ са раздѣлятъ на двѣ главны категории: на кытове съ зѣбы, или кашалоты и на кытове съ вѣсы, или сѣщи кытове. Дължината на кыта, при най-голѣмото му развитіе, достига до 40-50 метра. Искать да кажатъ че въ Японското море са срѣщали кытове до 115 метра дълги. Дебелината му бива 12 пѣти по-малка отъ дължината му. Главата му прилича на носа на единъ корабль; тя са разширочава повече и повече и са съединява съ тѣлото туку-рѣчи безъ никакъвъ прѣходъ. Тѣлото е вито и постоянно са истънява къмъ опашката, която е главното оръдіе на движеніята на животното и която са отваря като една широка метла. Когато иска да са мѣсти, кыта извива опашката си на страна, послѣ я исправя, натиска съ нея водата и бута тѣлото си напредъ. Изведнѣжъ познава челоуѣкъ, че напредъ му са намира животно съ една голѣма сила и единъ искусенъ плавателъ. Неговитѣ двѣ пера отъ страна не служатъ за плаваніе, а за държаніе на тѣлото въ равновѣсіе. Безъ тѣхъ кыта не щѣше да може да са държи въ естествено положеніе, защото по голѣмата тежестъ на тѣлото му си намира откъмъ гърба му. Кыта плава твърдѣ бържѣ.

Той не може да стои надъ водата повече отъ 40-45 минути; подиръ това врѣме той излазя надъ водата, за да въздѣхне; безъ това той са задушава. Кыта дѣха съ бѣлыя дробъ, а исхвърля въздуха отъ себе си прѣзъ ноздритѣ, които стоятъ отгорѣ на главата му. Исхвърлений въздухъ бива влаженъ и мазенъ, размѣсенъ съ малко вода; на излазяніе той са издига надъ ноздритѣ на стѣлове до 2-3 метра високи; това кара хората да казувать, че кыта исхвърля вода, която ужъ поглѣща съ дѣханіето си.

Щомъ исхвърли парата отъ себе си, кыта въздѣхва и главата му са погружава накъ въ водата, а слѣдъ него и сичкото тѣло, като по напредъ са извие надъ водата като обрачъ. Слѣдъ една минута животното накъ са явява надъ водата и повтаря прѣдишната игра до 7-8 пѣти. Първата въздишка бива по силна отъ другитѣ; послѣдната бива сѣщо тѣй по силна. Кыта испраздиува така развалений

въздухъ на бѣлый дробъ, за да го замѣни съ прѣсенъ. Слѣдъ това той са погрузява на дълбоко. На послѣдното извиваніе тѣлото му са види повече и опашката му са исправя туку-рѣчи отѣсно. Ако кытоловеца не е можилъ да го закачи до сега, той трѣба да гледа внимателно, какъ посока зема тая опашка и дѣ ще излѣзе кыта да въздъхне изново. Слѣдъ 30-40 минути кыта пакъ са появява надъ водата и въ 10-12 минути въздъхнува до осѣмъ пѣти, като повтори това сѣкы 35-40 минути. Така прѣкарва той цѣлый си животъ.

Забѣлѣжили сѣ, че кытоветъ сѣкога плаватъ срѣщу вѣтъра, когато вѣтъра е силенъ или когато го гонятъ. Кытоловцытъ казувать, че то е хитрость, за да не можтъ кораблитъ да го прѣслѣдвать, нъ прѣдположеніето е безосновно. Ако имаше толкози умъ да измысли такъвази хитрость, кыта щѣше да измысли и други способы за употребленіе на своята грамадна сила прѣдъ слабытъ ладіи на кытоловцытъ. Той плава срѣщу вѣтъра, защото тѣй му нѣде по лесно да въздиша.

За храната на кыта има доста басни. Устата му сѣ чудовищны. Когато му отрѣжжтъ главата отъ тѣлото, тя са види колкото носа на единъ корабль. Срѣща ли сѣ са уста, въ които 12 души можтъ да стоятъ прави твърдъ свободно. Горнята челюсть е снабдена съ хрущелны ремѣцы, които са наричатъ кытовы вѣсы. Тѣзи хрущели приличать на косы (за ксеніе трѣва) и стоятъ близо единъ до други. Срѣднытъ достигать дължина до $2\frac{1}{2}$ метра, а на вжтрѣ отъ двѣтъ страны тѣй са скѣсявать, до дѣто са сѣвѣсъмъ загубять. Вѣсытъ отъвнѣ сѣ гладкы, нъ вжтрѣшната имъ страна прилича на четка. Това сѣ зжбытъ на кыта. Долната челюсть нѣма никакво оржжіе, освѣнъ два реда вѣнцы, между които влязять вѣсытъ, когато животното затвори устата си.

Когато сѣ затворены устата, вѣсытъ правять нѣщо като гѣста испѣкинала рѣшетка. Тая мрѣжа не може да запре водата да не вляза въ устата на животното; нъ гърлото на кыта е толкова свито щото не пуца тая вода въ стомаха. Слѣдува отъ тука, че кыта не може да дѣвче и че той не може да поглъща освѣнъ твърдъ дрѣбни рыбы. Главната храна на кытоветъ сѣ дребнытъ раковидны

животинки и дребныѣ наяцы на морето. Прѣзъ лѣтото са забѣлѣжватъ въ океана широки ивицы отъ ясенъ червенъ цвѣтъ, които са простиратъ надлъжъ до 25 мили и до 4-5 наширъ. Водата на тѣзи ивицы е пълна съ милиони раковидны животинки почти невидими за окото. Когато са вмжкне въ една таквази ивица, кыта пачева да са движи по медлено и да са прѣдава всецѣло на наслажденіето на едно сладостранно пиршество.

Ето какво прави той тогава. Ный не сме казали до сега пищо за языка на кыта. Тѣзи органъ не е маловаженъ, защото само отъ него изваждатъ до 20 бѣчовки ма-сло. Языка е прилепенъ на долната челюсть и само една малка часть отъ него е свободна. Тая часть има способ-ность да са надува въ извѣстно врѣме до толкози, щото напълнюва устата на животното. Когато ще яде, кыта сне-ма долната си челюсть и прѣголъмытъ му уста са напъл-нюватъ съ вода и съ животинки, които са намиратъ въ водата. Тогава си затваря устата, надува си языка и ис-пѣжда водата прѣзъ рѣшетката на вѣсытъ. Въ този слу-чай космытъ на вѣсытъ образуватъ една гѣста цѣдилка, която задържа животинкытъ; кыта прибира тоя ловъ съ языка си, свива го на топкы и го провожда въ стамахаси.

Кыта може да гледа добръ само въ водата и то не на-прѣдъ а на страна, защото очитъ му сѣ отстрана. Обоия-ніето ту е силно; той изведиѣжъ промѣнява посока, като му замирише на нечистотытъ, които излизатъ отъ корабли-тъ. Колкото до органытъ за слушаніе, той ги има нѣ твърдѣ малки и звука не произвожда на тѣхъ никакво дѣй-ствіе, освѣнъ ако произвожда въ водата. Виковетъ на лов-цытъ, гърмежа на пушкытъ и другытъ шумове не дѣйстви-вать на кыта; нѣ едно удраніе на лопатата въ водата го стрѣска и го прави да промѣнява нѣтъ.

Врѣмената за кыголовство сѣ двѣ: когато кытоветъ са явяватъ на вѣтрѣ въ морето и когато са явяватъ въ заливытъ. Първый періодъ са почева около половината на Априлія; тогава кытоветъ ходятъ отдѣлно, по самичкы. Тый биватъ тогава изгладнѣли и показватъ, че друго не ги занимава освѣнъ храната. По нѣкога тый плаватъ мно-го бържѣ, вѣроатно за да намѣрятъ по-скоро таквази иви-ца, за каквато помѣнахме по-горѣ и която са нарича на

языка на кытоловцытъ: *боета*. Въ щомъ достигнѣтъ до желаемата ивица, тый захващатъ да ловятъ, както си щѣтъ и колкото си щѣтъ. Тогава кытоловеца е увѣрець въ сполуката.

Обеспокоеный кытъ съ жалость напуца боетата и то за да са повърне пакъ слѣдъ малко. Вънъ отъ този случай кыта никога не са повръща въ тѣзи мѣста дѣто съ го гонили. Когато са насити, у кыта са пробуждатъ други пужды не по-малко повѣлителны. Отдѣлный животъ му дотегнува и той почева да търси пріятноститъ на фамильный животъ. Тогава той почева да бие водата съ опашката си, да са исправя надъ водата, да са прѣвърта на гърба си и да си плеска ребрата съ плавницитъ. Сичко това е калеска, на която другитъ кытове женскы и мъжкы не съ забавятъ да отговорятъ; слѣдъ нѣколко дни тый са набиратъ цѣла чета, нарѣчена отъ ловцитъ *гамма*. Гаммытъ бывать съставены отъ 6 до 200 кыта.

Въ това събраніе съкы са мъжи да покаже своитъ хубости и своята прѣгавина, защото тѣзи животны иматъ сичко това. Тый нѣматъ само куражъ. Когато са появи ловеца, тѣзи силны твари бѣгатъ едно прѣзъ друго безъ да са опятатъ да отмѣстятъ за другаря си, който са е качилъ на куката. При все това, съкога е опасно да са приближаватъ ладитъ до гаммытъ, защото въ бѣганіето си кытоветъ непрѣменно ще потопятъ нѣкоя ладія. Капитанина не ги приближава освѣнъ когато ги раздѣли. Подиръ нѣколко дни общественъ животъ, чифтоветъ завързуватъ познанство, съкы отъ мъжкытъ кытове избира своя другаръ, поднася му своитъ почести и го отдѣля отъ гаммата, за да го заведе на уединено мѣсто, дѣто ще прѣкаратъ сладкый мѣсець. Понеже ражданіята ставатъ съка есень, то нѣкои си искатъ да заключатъ, че кыта носи въ утробата си шесть мѣсеца; нъ това не може да са приеме. По е вѣроятно, че той носи 18 мѣсеца. Колкото до ежегоднытъ ражданія, тый ставатъ отъ различни кытове: едни раждатъ тая година, другы до година.

Около началото на есенъта мъжкыя почева да обикаля заливытъ и да търси едно запазено и топло мѣсто за рожбата си. Мѣстото като са приготви — женскыя са явява и сѣга плода на своята любовь.

Щомъ са стори, кытлето почева да плеска и да обикаля около майка си, която го милва съ плавниѣка си и го нѣжно постесква. Като плава около нея, то намира цицата, която стои на задната часть на майчиното тѣло; майката ляга тогава на страна и го оставя да сучи. Тука са почева вторый періодъ на кытоловството. Когато уловятъ нѣкоя доплища, отъ нейныѣ цицы излазятъ до три бѣчовки гѣсто желтикаво мѣко, което докарва вкусъ на развалено дръвено масло. Кытлето расте твърдѣ скоро: слѣдъ единъ мѣсець и половина неговыѣ вѣсы бивать готовы и устныѣ му не могатъ вече да стискать цицата. Тогава майката го завожда въ дълбочиныѣ на морето.

Майчината любовь е твърдѣ силна у кытоветѣ. Когато кытоловеца намѣри майката съ кытлето, той напада на малкото, защото знае че чрѣзъ него държи въ рѣцѣтъ си и майката. Трѣба да види челоуѣкъ какъ са мѣчи горката майка да отбрани рожбата си, за да разбере сичката любовь на тѣзи животны. Погруженіята на малкото сѣ по кратковрѣменны, защото трѣба да въздига по-често; отъ друга страна ладіята го пристигва. Майката тогава остава отзадъ за да го запазва и да го бута напредъ по-силно. И това като не помага, тя го сгрѣбча за да го избави отъ опасността. Но нѣкога тя го избавя така. Нѣ повечето пѣти именно въ това врѣме куката закача млата и рожба. Тогази са почева едно жаловито зрѣлище. Тя са мѣчи отъ най-напредъ да го откачи, нѣ куката държи добръ и вѣжето е яко. Нейныѣ усилія повече уголѣмивать: лото и тя са прѣдава на най-силно отчаяніе. Нейната жалость е толкози по раздирателна, че е мѣлчлива. Кытоловеца я държи вече въ рѣцѣтъ си, той нѣма нужда да ѝ хвърля кука, доста му е да я удря съ остро желѣзо. Тя сама са подлага на ударыѣ. Когато сполучи да отърве малкото си, майката го пази при себе си, за да го защищава и да го въспитава, до дѣто порастие добръ. Тогава тя го завожда на гаммыѣ и го ввожда въ свѣта. Отъ този часъ на сетнѣ, нейната привязанность са прѣкъсва, и за майката както и за рожбата са почевать новы привязанности и нова любовь.

Казаното до тука са прилага и на кашалотыѣ съ тая само разлика, че намѣсто вѣсы кашалота има на долната

си челюсть голѣмы зѣбы, които го правятъ по смѣлъ. Опустошеніята, които той прави сѣ значителны. Въ пхтуваніята си той лови октоподытъ и другытъ безкостны животны, и напѣструва своя пѣть съ много развалины и жъртвы. Когато го нападнатъ хората, той се обраѣа срѣщу тѣхнытъ ладіи и ги накарва да се излагатъ на голѣмы опасности. Той има само една поздра и отъ далечъ са познава по своето дѣханіе, което издига само единъ стѣлпъ пара. Намѣсто да се погружава постоянно, баѣалота плава надъ водата, когато не го гонятъ. Той рѣдко се срѣща сампчѣкъ; само най-едритѣ видове се срѣщатъ по само.

Кытоловцытъ сѣ принудени да търсятъ кытоветъ по сичкытъ морета. Едно врѣме тѣзи животны са намирали по сичкытъ части на океана и дори въ Срѣдиземно море, нѣ днесъ тѣи са срѣщатъ по тѣзи мѣста твърдѣ на рѣдко. Кытоветъ до сега са ловяхъ изоби по въ сѣвернытъ морета, около Гренландія и Шпицбергенъ, нѣ днесъ и тамъ поченахъ да ставатъ рѣдки. Сега кытоловцытъ сѣ принудени да ги търсятъ въ южнытъ морета, на близо къдѣ южный полюсъ. Въ 1815 г. кытоветъ са срѣщяхъ при Антильскытъ островы, послѣ по брѣговетъ на Бразилія. Отъ тѣзи мѣста тѣи са отдалечихъ къмъ посоветъ на Добра Надѣжда въ Африка и на Горнъ въ Америка. Като трѣба да обикали много мѣста и да влиза въ много морета, кытоловскый корабль трѣба да има яка и сгодна направа, каквото да може не само да стои срѣщу буритѣ, нѣ и да гони успѣшно кытоветъ. Нѣ корабля не е сичкото въ рыболовството; ладіитѣ сѣ най-дѣятелната часть на кытоловската дружина, защото ладіитѣ сѣ които гонятъ кытоветъ. Щомъ са покаже нѣкое дѣханіе отъ кытъ, спущатъ са ладіитѣ и едно надпрѣдваряніе са отваря, кой по напрѣдъ ще достигне до животното. Въ сѣка ладія влизатъ по 7 души. Назадъ стои кормчія, слѣдъ него петима грѣбцы, а напрѣдъ стои человекъ който хвърга куката. При него стои често и единъ помещникъ. Стѣсеніето на духоветъ са почева тогази, когато доближатъ до мѣстото, дѣто мислятъ че ще се появи пакъ кыта; ладіитѣ са заператъ тамъ съ нѣкаква черѣшительность; най-послѣ животното се появява, въздиша, погружаваса, пакъ въздиша и пакъ са погружава. Ловцытъ рѣдко нападатъ въ първытъ появленія. Сѣки събр-

жа своята жаркостъ за по-сѣтъ. Когато кыта са погрузи слѣдъ послѣдното въздишаніе, кытоловцытъ бързатъ да го прѣварятъ на онова мѣсто, дѣто смѣтатъ, че ще се появи пакъ слѣдъ 30-40 минути. Тамъ, тѣй го чакатъ готови съ извадени лопаты. Едно дълбоко мълчаніе владѣе на о-коло; заповѣдитъ са даватъ низичко. Най-послѣ появява са кыта и въздиша. Ладіята не трѣба да бѣде твърдѣ близу, защото съ единъ ударъ на опаниката си кыта я обръща на трѣски. Гребцытъ гребатъ съ малки рѣщчи лопаты, а кормчія обръща ладіята тѣй, както е по сгодно за да се хвърли куката. Изведиъжъ кормчій извиква: *удри!* и куката са разлюлява и са забива въ мѣсата на кыта. Като са закачи, кыта са спуща на долу съ една голѣма бързина и разсуква вѣжето, за което е заловена куката. Подиръ малко животното захваща да плава на дълъж и повлача подиръ си ладіята. Тука е най-страшната минута. Ако бързината на кыта заплашва ладіята съ потопяваніе, вѣжето са отпуща, като свърже края му отъ нѣкое плавающе тѣло, като бѣчовка или друго подобно. Съпротивленіето на бѣчовката уморява кыта и замедява неговытъ движенія. Най-послѣ пуждата да въздѣхне пакъ го накарва да са появи на повърхнината. Ладіята пакъ трѣба да са приближи до него тихичко, защото едно удреніе съ опашката сичко строшава.

Тука сѣхъ потребны послушаніе и бързина. Подиръ първата кука, хвъргатъ още една и друга, и най-послѣ ударятъ кыта съ дърво, до дѣто го убиятъ. По нѣкога са случаватъ печални епизоди въ тая борба между нѣколко хора и едно животно отъ необикновена сила. Единъ ударъ съ опашката е доста да са потопи ладіята и да смажи нѣкои отъ кытоловцытъ. Съ кашалота опасността е по-голѣма. Прѣзъ 1865 г. нѣколко данскы кытоловцы нападнали на единъ голѣмъ кашалотъ. Сичкытъ хора были радостни за тоя хубавъ ловъ и работили съ усердіе. «Ладіиъ забиколихъ кыта, казва единъ очевидецъ. Морето играеше тамъ, дѣто минаваше чудовището. Изведиъжъ кашалота са появи нѣколко метра раздалечъ отъ нашата ладія и въздѣхна. Тая въздышка бѣше толкози силна, щото парата покри ближната ладія. Куката са хвърли, нѣ залови както трѣба. Кашалота са погрузи и ловцытъ почнахъ да поглеждатъ, дѣ ще са появи пакъ да въздѣхне.

До дѣто ный гледахме тако, отъ едната ладія са чуха выкове и сичкы ный видѣхме, че животното са спуща на тая ладія. Кашалота са обърна на гърба си и сграбчи ладіята съ устата си. Сичкытъ хора отъ ладіята са нахвърляхъ въ морето и по плавахъ къмъ другытъ ладія. Ладіята са обърна на трѣски, когато животното си стисна устата. Единъ отъ ловцытъ падна на носа на кашелота, нъ побърза да остави това негостеприѣмно мѣсто, като са хвърли въ морето и поплава къмъ другытъ ладія. »

Ладіята отишла, нъ хората не изгубили ни хладнокръвието си, ни охотата си да ловятъ кытове. Тый са приучены на таквызи неприятности и освѣнъ това тый знаятъ, че кашелота не гони неприѣдѣлитъ си. Той потрошава сичко напръдъ си, и продължава неизмѣнно своя пжтъ. Така направилъ и тозъ пжтъ разсърденый кашалотъ; подиръ своя подвигъ съ ладіята, той са погрузилъ. Ловцытъ поченали да са печалатъ, че изгубили таквъ хубавъ ловъ, нъ това отчаяніе не са продължило дълго врѣме. До дѣто другытъ ладіи са занимавали съ спасеніето на строшената, една отъ тѣхъ са спустила подиръ лова и сполучила да го закачи добръ. « Като видѣхъ, че ладіята са влече отъ кашалота, ловцытъ са пакъ распалихъ и сичкы са спустихъ къмъ бойното поле. Когато слѣдъ половинъ часъ достигнахме до мѣстото, кашалота быше вече умрѣлъ и честитата ладія са занимаваше да го тегли къмъ корабля. »

Колкото мълчаливы и тихы бывать по прѣди ловцытъ толкози по весели ставатъ слѣдъ лова. Сичкытъ ладіи са нареждатъ една слѣдъ друга и съ пѣсны и веселія теглятъ кыта кждѣ корабля. Человѣкъ са чуди, да ли сжтъзи хора прѣдишнытъ, които бѣхъ подъ таквази опасность въ борбата съ морското животно. Опасността са мина, нъ лова еще не е оздравенъ. Много пжти са случава да потъне тѣлото на жертвата; тогatzъ прѣрѣзватъ вжката, за да избавятъ ладіитъ. Въ таквъ случай трудоветъ на ловцытъ сж изгубены съвършенно. Кыта потъва, когато не е изхвърлилъ кръвь изъ ноздрытъ, сир. когато куката не е или острилата сж го ударили въ сърдцето. Тогава той умира за душентъ, казватъ ловцытъ. Заради това въ боя съ кыта ловцытъ гледатъ да го наранятъ кждѣ бѣлый дробъ. Освѣнъ това тегляніето на таквази голѣма масса

не е лесно нищо. Този плавателъ, толкози бистъръ прѣди малко, показва сега невѣроятно съпротивленіе. Самый корабль трѣба да помогне въ този случай като посрѣщне ладинтъ и скъси тѣхний пѣтъ. Кыта са свързува отъ корабля съ яки въжа или вериги и сички пристѣпнатъ къмъ пеговото раздробяваніе. Раздробяваніето трае 5—6 дѣня и става така: отдѣля са главата отъ тѣлото съ брадвы и са издига на корабля цѣла. Това дѣйствиѣ е твърдѣ трудно, особенно, когѣто играе морето; често са случавѣ да са испустне тая частъ и да са загуби за ловцытъ. Като са издигне главата, пристѣпнатъ до отбиранието на мазнытъ части. Малко по малко трупа са съблѣча отъ тѣзи части, които прѣминаватъ въ корабля за да са стопятъ тамъ въ пародны котли и да са обърнатъ на чисто масло. Корабля върше това прѣтопяваніе на пѣтъ. Нарѣзана на малкы кѣсове, мазьта са хвърля въ котлытъ и тамъ са топи и са очистиюва както лойта на говедата. Хората я отбиратъ и я паливатъ право въ бѣчвытъ. Остаткытъ отъ прѣтопяваніето или джумеркытъ употребяватъ за горѣніе. Мѣсото на кыта са оставя поѣсчето на морскытъ птицы, защото не е до тамъ легко за яденіе. Кытоловцытъ солѣтъ една частъ отъ него и го употребяватъ въ храната си, нѣ и тѣй мѣчно можѣтъ да го употребяватъ въ по голѣмы количества. Кытовото мѣсо са продава въ Англія и въ Америка, нѣ твърдѣ малко. Него употребяватъ жители на студенытъ мѣста, какъвто въ Лапониѣ, Гренландія и другадѣ. Кытоловцытъ не правѣтъ кытоловството съ цѣль да продаватъ мѣсото на кытоветѣ, а да имъ земѣтъ маслото и въсытъ. Маслото на кытоветѣ служи за освѣщеніе на фабрикація на сапушь, за вѣдяніе на кожытъ, за смѣсваніе съ краскытъ и на хыляды другы работы. Единъ кытъ дава до 150 бѣчвы масло. Въсытъ прѣминаватъ прѣзъ много способы, додѣто станатъ жилявы, правы и гадны за такъзы издѣлія, за какъвто са назначавѣтъ. Отъ тѣхъ правѣтъ косты за омбрѣлытъ, за корсетытъ, бастуны и много другы нѣща. Суравытъ въсы са продаватъ отъ 125—375 франка 100 кылеграма (78 омы.) Отъ главытъ на кашалотытъ излязѣ едно бистро масло, което са нарича *спермацетъ*, и което съставлява главната частъ отъ ползата на кашалотытъ.

Кашалотытъ са срѣщатъ по сичкытъ части на океана. Често са случава да ги изхвърля бурата и на брѣговетъ на Западна Европа. На 14 Марта 1784 трийсетъ и едно отъ тѣзи голѣмы животны изхвърлило морето на французскытъ брѣгове. Тѣхното странно мученіе и силнытъ плесканія на опашкытъ имъ испоплашили хората. Безъ да знаятъ що е това, жителитъ на ближното селеніе са затекли въ черковытъ и търсили тамъ защита отъ неизвѣстната опасность. Най послѣ нѣкои са осмѣлили да иджтъ на близу и да са убѣдятъ въ работата съ очигъ си. Тѣзи кытове живѣли на сухо до 24 часа.

Отъ кашалотытъ излазя миризливо вещество *албра*. Казуватъ, че това сж испражненіята на животното.

ПАПСТВОТО

I

Понятіе за духовникъж власть на Папытъ.

Въ срѣднытъ вѣкове папството и вѣсточный клиръ владичествуватъ като духовна сила. Нъ каква е тая духовна власть? Тази идея води началото си отъ христіанството и като такава тя означава раздѣлѣніе между духовното и свѣтското, между черквата и държавата, между върховенството на папата и императора; а въ сжщностъж дава сичкото прѣимущество на папската власть. За да оцѣнимъ христіанското единство и напрѣдка на цивилизаціята, които произтичатъ отъ христіанството, ный трѣба да разберемъ добръ що ще рече духовна власть.

Въ древность, раздѣленіе между Черквата и Държавата не сжществувала; императора быше въ сжщото врѣме и върховенъ священноначаликъ. Ще ли каже това, че духовната власть, която въ христіанската система принадлежи на черквата, е была въ рацѣтъ на Държавытъ? Старытъ нѣмажъ никакво понятіе за духовната власть тъй както я

разбира християнството. Отдѣлна и по высша отъ свѣтската сила, духовната властъ прѣдполага раздѣленіе между свѣтскитѣ и духовнитѣ интересы, раздѣленіе между душата и тѣлото. Старитѣ обаче не са мислили да раздѣляватъ душата отъ тѣлото; за тѣхъ челоуѣкъ е былъ едно нераздѣлимо, хармоническо цѣло.

Многобожіето удовлетворяваше както потребноститѣ на тѣлото тъй също и нуждитѣ на душата; съ други думи, древността бѣше епоха за развитіе на физическитѣ, матеріалнитѣ сили, като свойственны на живота и на неговото съхраненіе, веществото и тѣлото бѣхъ най святитѣ нѣща. Ето защо старитѣ обожавахъ веществото и защо християнетѣ мразяхъ язычеството; нѣ нека помнимъ, че старитѣ необожавахъ самото вещество, а онова що бѣше божественно въ природата. Ный знайме, че матеріалнитѣ вѣрванія на древността въ водахъ къмъ матеріализиране на правитѣ, и че самитѣ тѣзи вѣрванія бѣхъ една отъ причинитѣ за развращеніето и подкопаваніето на народитѣ, когато Исусъ Христосъ доде да проповѣда *благовѣстіето*.

Какво е това *благовѣстіе*, което Христосъ проповѣдаше на челоуѣцитѣ? Той обѣщаваше царството небесно на онѣзи, които са покаяватъ отъ грѣховетѣ си. Евангелската проповѣдъ бѣше една цѣла революція въ чувствата и въ идеитѣ; тя отвращаше хората отъ интереситѣ и страститѣ на този свѣтъ, и не имъ оставяше да мислятъ освенъ за едно нѣщо, за спасеніето на тѣхнитѣ души подиръ свършаніето на свѣта, което свършаніе тѣ вѣрвахъ за близко. Кой не бы прѣзрѣлъ удовольствіята, когато е убѣденъ, че свършаніето на всѣта ще погълне всичко, що е добро на земята? Кой бы помислилъ за бракосъчитаніе, когато знае, че челоуѣчеството доближава до смъртний часъ? Можаше ли нѣкой да си помисли за слава и сила, когато всичко що е челоуѣческо и тѣсно трѣбаше да са яви на послѣдний съдъ.

Между туй свършаніето на свѣта всѣкогы са отдалечаваше, и това което християнетѣ държахъ като прѣдизвѣстіе за скончаніето на свѣта не бѣше освѣтъ освященіе на единъ нова ерж съ цивилизаціята. Чувствата, обаче, които вѣрваніето въ едно такова скончаніе бѣше развилло, съществувахъ още; тѣ сѣ основата на онова по-

нятіе което христіанството има за живота : отъ една страна презрѣніето на тѣло и на настоящето сѣществованіе ; и отъ друга, възвишеніето на душѣтъ и на бѣдущето сѣществованіе. За христіанетъ тѣлото не е необходимо орѣдіе на душѣтъ ; напротивъ то е нейния непріятель : тѣ не само са стараятъ да го укротяватъ, да го унижаватъ, нъ още жадаятъ и неговото унищоженіе, ако това е възможно. Идеала, който тѣ гонятъ е съвършенно духовенъ ; ако бы тѣлото да го послѣдова въ царството небесно, тѣ не бы му дали никаква служба. Само душата сѣществува наистенна, и блаженството, което очаква, не е упражненіето на нейнытъ способности, а божіето зрѣніе.

И така въ христіанското ученіе сѣществува съвършенно раздѣленіе между дѣйствителния и бѣдущия животъ. Този бѣдѣщи животъ, идеала на христіанитъ, края на тѣхнытъ надежды е единъ *другъ свѣтъ*. Живота въ този свѣтъ е съвършенно различенъ отъ живота на онзи свѣтъ ; послѣдния е едно духовно сѣществованіе, когато другія е свързанъ съ оковытъ на тѣлото и подчиненъ на вліяніето на лошитъ духове. Христіанина, истинния христіанинъ го прѣзира повече отъ сичко друго ; той са мѣче да го остави. За да са избави отъ този животъ, той прѣстѣива сичкытъ условія на челоувѣческото сѣществованіе, като са старай, до колкото зависи отъ неговата воля, да го затріе, само и само за да осѣществи тука на земѣтъ одухотвореніето, което е неговый рай. Каквы сѣ условіята на този духовенъ животъ? Тый сѣ сѣщытъ както на първытъ христіане въ ожиданіето за скончаніе на міра сего : прѣзираніе къмъ богатство и честь, цѣлумудренность, отдалеченіе отъ обществото.

Таквози е началото на раздѣленіето между духовното и свѣтското. Въ сѣщность това раздѣленіе не е осѣбънъ прѣзрѣніе къмъ тѣлото, къмъ обществото, къмъ всёко общественно учреждение, като собственность, бракосъчитаніе, почести ; то е постоянно, исключително възведеніе на душѣтъ, стремленіе къмъ бѣдущый животъ, животъ различенъ отъ дѣйствителния. Отъ раздѣленіето на духовно и свѣтското произтича идеята за духовната власть въ противоположность на свѣтскѣтъ власть.

Първытъ христіанскы общины са основахъ въ утробата на языческѣтъ имперіѣ. Исусъ Христосъ бѣше вече

казахъ: *Дайте Кесаревото Кесарю*. Христіанетъ незавиждахъ нито владѣніето, нито богатството, нито славата на Кесаря; тѣ не запазвахъ за тѣхъ си освѣтъ тѣхната вѣра. Кесаревата сила можеше да са простира по всичката земя, понеже христіанетъ не търсяхъ тѣхното щастіе въ земнытъ удовольствія, а въ небето. Его още въ зародиша раздѣленіето на двѣтъ общества или на двѣтъ сили: Духовното общество са съставлява исклучително отъ вѣрнытъ; свѣтското общество е областъ на язычеството. Раздѣленіето е коренно. Распрѣснаты изъ имперіята, вѣрнытъ съставляватъ отдѣлна община, общината на Бога; колкото за имперіитъ които сѣ отвѣтъ Божія градъ, какво сѣ тѣ ако не царство на демона?

Когато имперіята прѣгърна христіанството, работитѣ както по образъ тъй и по основаніе зехъ друго направленіе. Изъ утробата на христіанството са въздигна черквата, която прѣдставлява духовната власть; държавата като христіанска, става органъ на духовната сила. Въ първытъ вѣкове черквата бѣше общество за равнытъ, сборъ на всичкытъ вѣрны; сега тя са съсрѣдоточава въ една повече и повече аристократическа и монархическа Іерархіѣ. Владыци-тѣ са прѣдставятъ като наслѣдници на Апостолытъ; тѣ иматъ силата да възвзватъ и да развъзвзватъ; черквата е входа на небесното царство, на което ключевѣтъ държи епископството. Его духовната власть учрѣдена; тѣзи власть не принадлежи на сичкытъ вѣрующы; тя е привилегія на черквата. Нъ на какво условіе черквата ще бѣде духовна власть? На това условіе, че тя ще осмѣществи въ своята утроба идеалъ на христіанскыя животъ, самоотричаніето на свѣта, на имота, на бракосъчитаніето. За да има духовна власть, тя трѣба да живѣѣи духовенъ животъ. Този идеалъ не може да бѣде законъ на цѣлото христіанско общество; той е участь на избраннытъ, на оныи които Богъ е избралъ за свои ордѣія. И така, идеята на духовныя животъ позволява даже въ утробѣтъ на христіанството, раздѣленіето духовното и свѣтското, между духовенството и мірянетъ. Мірянетъ трѣба да живѣятъ тъй както сѣ живѣѣи старытъ; тѣмъ принадлежи управленіе на челоуѣческытъ пѣща, като напр. бракосъчитаніето и собственността. Понеже не са стремжтъ къмъ съвършен-

ството на христiанскыя животъ, по тѣзи сжщата причина мiрянетъ сж по долны отъ духовенството; само духовенството живѣе животъ чисто духовенъ, само тѣ сами съставятъ черквата, и само на тѣхъ принадлежи духовната властъ. Упражненiето на тѣзи сила принадлежи на епископнѣтъ, като на наследници на Апостолытъ. Изъ между епископытъ има единъ, който иска да държи въ рцѣтъ си върховната властъ; духовната властъ принадлежи наистиннъ на епископството; нъ ключевѣтъ на рая са дадохъ особено на Св. Петра; черковата са съсърдоточава въ него, той е органа на духовнѣтъ властъ.

Като са съсърдоточава въ паиството, споредъ самытъ наны, духовната властъ са е развила на пълно. Нека си прѣдставимъ какво е било началото на това христiанско понятиѣ, и ний лесно ще разберемъ высочайшата сила, което това понятиѣ дава на черквѣтъ. Въ челоуѣка има двѣ различни, непрiятелскы стихii: душата и тѣлото; тѣлото е една клѣтка, една тъмница за душѣтъ; челоуѣкъ е повиканъ за едно духовно сжществуванiе, нъ неговыя животъ въ този свѣтъ е една постоянна борба противъ страстигъ на тѣлото: За да достигне небето, потребно е щото душата да укротява тѣлото, и това послѣднето да бжде робъ на душѣтъ. Съ други думы, кой прѣдставлява душата въ организациѣтъ на христiанското общество? кой тѣлото? черквата е душата, мiрското общество и неговытъ началници сж органытъ на тѣлото. Живота на мiрското общество не е истинскыя животъ; то не може получи спасенiе освѣнъ ако не са подчини на ржководителството на черквата, тѣй сжщо както тѣлото трѣба да са покорява на повѣленiята на душѣтъ. Душата владѣе тѣлото, за да го покори; черквата трѣба да владичествова надъ държавата само и само, защото нѣма друга воля освѣнъ нейната. Силата на началницигъ на мiрското общество, като царюве и императоры, не е освѣнъ мнима властъ; тѣ сж органытъ на еднѣтъ половинѣ на живота, на тѣлото, на вѣществото; тѣй сж родены язычници, и този първороденъ грѣхъ гы заразява всѣкога. Даже и като сж христiане, се пакъ не прѣставатъ да сж органы на демона. Тѣхната материална сила пада прѣдъ черквата, която сама има правото да повелява, както са изгубва мѣсеца

отъ небето при изгрѣваніето на животворната звѣзда, която распръсва тъмнината на нощта.

Ний само ще покажемъ слѣдствіята, които кріе идеята за духовнѣжѣ власть. Приимете различіето между духовната и свѣтската власть, припознайте духовната власть на черквата, и вы безъ да щете ще ѝ дадете владычество надъ свѣтската власть. Такава е была основата на възникваніето на папската власть въ срѣднѣхъ вѣкове и тѣзи е причината на онѣзи дълги борбы между калугерството и имперіята; духовенството са опытва да организува христіанскій свѣтъ споредъ идеята на духовнѣжѣ власть която принадлежи на черквата; имперіята припознава тѣзи духовна власть на черквата, нъ отказва да приеме нейнытъ послѣдствія, защото домогваніята на черквата ще я унищожѣтъ. Борбата между папството и имперіята стори мѣсто на войната за реформа срѣщу папското върховенство. Нападната въ лицето на своя началникъ, духовната власть на западъ претърпѣ кървавы и ужасны борбы; нъ идеята за духовната власть прѣживѣ сичко и това, и съединена съ историческото христіанство, тѣзи идея не ще да умрѣ освѣнъ съ него. Черквата не иска вече да владычествува надъ царето въ името на духовнѣжѣ власть, нъ тя всѣкакъ са старай да запази своето вліяніе въ обществото, като иска да възпитава бѣдѣщытъ поколѣнія; само тя е способна да възпитава и образува, казва тя, защото тя е самото олицетвореніе на духовнѣжѣ власть. Такъвзи е дългия отзѣвъ, който е имала идеята за духовнѣжѣ власть. Това понятіе има ли друго основаніе вѣнъ отъ откровеніето?

Идеята на духовната власть е една неточна идеал. Тя са опира на раздѣленіето и непріятелството между тѣлото и душата; споредъ божіето назначеніе, тѣлото не е тъмница за душѣжѣ, то е необходимото условіе за нейното изявленіе. Прочее, идеала на живота споредъ папството, е животъ исклучително духовенъ, е невъзможно нѣщо. Живота е животъ на тѣлото, тѣй сѣщо кѣкто и на душѣжѣ, за това той всѣкога ще си остане и матеріаленъ и духовенъ, понеже сѣществуваніе безъ тѣло е съвършенна невъзможность. Свѣтъ е единъ; живота единъ, животъ безъ прѣдѣленъ, на когото условіята са измѣняватъ, колкото

човече човекът са възвышава умствено ; този животъ не е противоположенъ на бѣдщия въ този смѣслъ, защото то не е освѣтъ прогрессивното развитіе на нашыѣ способности. Нъ ако душата е съединена съ тѣлото, ако подъ бѣдущия животъ трѣба да разбираме и постѣпаніе-то на чловѣчеството къмъ развитіе и съвършенство ; то дѣ остана идеята за духовнѣтъ власть въ смѣслъ на пацството ? Каква разлика може да има между двѣтъ власти, духовна и свѣтската, когато въ този случай нѣма отдѣлно сществованіе за душѣтъ и за тѣлото ? Понеже душата и тѣлото съставляватъ едно хармоническо цѣло, то сщцто трѣба да бѣде и за властѣтъ, които ги прѣдставяватъ ; не може да има двама властители, единия отъ които да властвува въ името на душѣтъ, а другия въ името на тѣлото ; обществото е едно, върховенство-то такожде ; за това и властѣтъ е една, тя е органа на общественныѣ права. Каква е миссіята на тѣзи власть ? Тя отговаря на цѣльта на обществото, на чловѣчество-то. Тази цѣль е развитіето на нравственныѣ, умственныѣ и физическыѣ способности на чловѣка ; гармоніята на тѣзи способности стставлява идеала на живота на този свѣтъ. Този животъ е святъ, защото той е минута на безпрѣдѣлныя животъ ; тази земя е свята, защото тя е частъ отъ безпрѣдѣлныя свѣтъ ; въ грижитъ си за другъ животъ, нѣй да забравяме настоящия и тѣй да го прѣзираме : небето и земята сж твореніе на сжщия господарь. И тѣй, основыѣ на духовната падатъ отъ еамо-себе си. За какво служи духовната власть на тоя свѣтъ, когато цѣльта, къмъ която тя иска да ны води, е погрѣшена ? На свѣта не е потрѣбна само такава сила, която го приготвя за небето и за рай, а на земното сществованіе не обръща вниманіе ; намъ е потрѣбна една сила, която да ны ръководи и въ дѣйствителныя животъ ; въ тоя животъ, който е минута въ безпрѣдѣлното сществованіе. Тази сила отдѣ ще произтече, ако не отъ самото общество ? Върховната власть не е освѣтъ обществото организувано.

Разгледвана като отдѣлна и по висща отъ свѣтскѣтъ власть, идеята за духовнѣтъ власть, коікто е царувала въ срѣдныѣ вѣкове и коікто още царува, не е была освѣтъ дълго заблужденіе ; имало ли е въ цѣлѣтъ пълнота

отъ истина? имала ли е тя нѣкаква цѣль, и ако е имала, каква е тѣзи цѣль?

Въ началото си духовната власть е едно противодѣйствиіе срѣщу древный матеріализмъ. Старытъ не са задоволяваха да обожаватъ веществото като начало божественно; Тѣ сѣ кланяха на веществото като на Божія сила, а сичко това, ина за слѣдствие развращеніето и смъртта (на древността). Христіанството противодѣйствова насилственно срѣщу тѣзи породи. То прѣзираше и отхвъргаше онова, което язычницытъ обожаваха; чловѣкъ беше сѣ обърналъ само на тѣло; христіанството поиска да го прѣвърне въ чистъ духъ. Противодѣйствието надмина цѣльта, нѣ то бѣше спасително: строгостта на аскетизма пакъ нагази чловѣчеството. Тази първа фаза на христіанството бѣше едно приуготовление за по усилен дѣла, за по славна бѣдѣщност. Когато христіанското ученіе са установи и черквата са устрой, варваретъ пристигнаха. Богъ проважда Исуса Христа зарадъ варваретъ и за млади-тъ народы. Тука са открива миссията на духовниѣтъ власть, нуждата за нейното раздѣленіе отъ свѣтскыѣтъ власть и за нейното владичество. Народытъ бѣха повиканы да възобновятъ свѣта, нѣ по причина на самото тѣхно званіе силата царуваше между тѣхъ; тѣзи сила царува прѣзъ цѣлото разстояніе на срѣднытъ вѣкове. Какво бы станало чловѣчеството, ако само насиліето бѣше царувало? То бы загинало въ вѣнненіята и безначаліето, въ злоупотрѣбленіята и безчловѣчіето. Въ това врѣме на срѣдны-тъ вѣкове познаніята и науката трѣбаше да поукротятъ силата; нѣ за достиганіето на това ума трѣбаше да съществува отдѣлно, и неговото прѣимущество надъ тѣло-то трѣбаше да са припознае отъ чловѣцытъ на силата: отъ тука излиза благотворителната необходимостъ на черквата и на духовната власть. Ный неможемъ даже да си помислимъ, че въ срѣднытъ вѣкове духовното и свѣтското сѣ были съединены въ рѣцѣтъ на една само сила. Обществото не бѣше ли плѣчка на варварството? а варварството можаше ли да ръководи имперіята къмъ напрѣдѣкъ? Варварството имаше нужда отъ една възпитателна сила, и тѣзи сила, тя я намери въ черквытъ, въ това влагалището на правственността и на напрѣдка въ обществото

прѣзъ онѣзи врѣмена. Задачата, която черквата трѣбаше да рѣши, бѣше една отъ най мѣкчавитѣ; нейното владычество не е било освѣтъ дълга борба противъ варварскитѣ сили. За нашето умствено и нравствено образование нѣй дължимъ на тѣзи борба между духа и веществото.

Таквази е била високата миссія на духовнитѣ власть въ срѣднитѣ вѣкове. Тази миссія бѣше приврѣменна; тя трѣбаше да са прекрачи (свърши) на минутитѣ, когато народитѣ вече образовани и просвѣтени, можахъ безъ помощитѣ на друго да възпитаватъ сами-себе си. Трѣба ли заради това да кажемъ, че разликата между духовното и свѣтското е изгубила всичкото си значеніе за въ бъдуще? Тя не ще съществува подъ сѣщій образъ, както въ срѣднитѣ вѣкове; бъдущето не ще има нито папство, нито таквази черкова, която въ нѣето на вѣрата и съ силата на своето умствено превъсходство да владычествува надъ народитѣ и царетѣ. Напротивъ бъдущето общество и настояща свѣтъ трѣба да са воспользоватъ отъ ученіето за разликата между духовното и свѣтското; тая разлика между хората е неумѣтна, несправедлива; това владычество на ума е законно само въ тѣзи смисълъ, че нравственното и умствено развитіе, е високата цѣль на човѣчеството; матеріалното развитіе е само средството, орждіето.

Разгледана като отдѣлна отъ свѣтската власть, идеята за духовнитѣ власть заключава още единъ елементъ; този елементъ е дѣло на новитѣ врѣмена и е признатъ за една отъ онѣзи истини, които човѣчески родъ изобщо вѣрва. Въ древността държавата съдържахъ въ себе си сичкитѣ власти; тя владычествоваше даже надъ образованіето и надъ душата на гражданина. Християнството отнѣ тѣзи власть на Кесаря; то запазваше правото си да владѣй надъ душитѣ като сила отъ Бога проведена. Дневния идеалъ водеше къмъ угнѣтеніе и деспотизмъ, а деспотизма не е друго освѣтъ смъртъ. Християнскія идеалъ такожде достигна до тиранство надъ свободното развитіе; въ той съдържахъ въ себе си уволненіето, свободата. Тираничеството на черквитѣ не бѣше вече човѣческо своеволие; то бѣше Божій законъ; заради това всѣкы признаваше, чи никой човѣческа сила не може да владѣй душитѣ. Койкото за божественното право съ силитѣ на кое.

то черквата искаше да владѣй умоветъ, челоувѣчеството отъ деня на своето възмѣжаніе, го отхвърли като похищеніе на разума и свободата. Отъ друга страна челоувѣчеството припознава като священно право идеята, която черквата припознава за основа на духовната власть. Да, само Господъ има право да сѣди душитъ; съ други думы, ний утвърдяваме нашата свобода въ отношеніе къмъ челоувѣцитѣ и къмъ обществото. У насъ има едно нѣщо, и то най драгоцѣнното, което избѣгва гражданскитѣ постановленія: прѣдъ Бога ний трѣба да бѣдемъ свободны. Свобода въ нравственно и умственното развитіе, свобода отъ сички и отъ сѣкадѣ таквази е бѣдущата формула на раздѣленіето между духовното и свѣтското, между черквата и държавата.

Лаврентій.

ПРОИЗВОДСТВО НА СЫРЕНИЕТО

(визидъ брой 22-й, год. II.)

Невшателскошо сыреніе въ французската област Нормандія са дѣли на три вида, споредъ количеството на каймака, който са оставя въ млѣко. Подиръ сѣко доеніе млѣкото са подсирва въ ведрѣцитѣ, които са покриватъ съ чергы и са нареждатъ въ сандѣцы. На 80 оки млѣко тургатъ до 15 драма сыреце. Въ срѣда ведрѣцитѣ са исиватъ въ пенери, покриты съ тънки и чисто платно. До вечерята сыреніето са оцѣжда въ възни папери: тогава го зематъ съ платното и го затискатъ подъ нѣщо до зарианъта. Слѣдъ това прѣнасятъ сыреніето въ ново чисто платно и го мѣсятъ като тѣсто, до дѣто умѣси добръ и маслото му са расподѣси по равно, и до дѣто стане мѣко като масло. Ако е много мѣко промѣняватъ платната еще веднѣжъ дваждъ; ако ли е кораво и са чупи, това е знакъ, сырецето дошло много; тагава смѣсватъ малко отъ онова сыреніе, което са е събрало днесъ. За да са обърне на главы, направятъ тѣстото на късове, които пакъ хатъ въ формы. Слѣдъ това изваждатъ главитѣ отъ формитѣ и ги усоляватъ добръ съ ситна соль. Главитѣ на това сыреніе сѣ малки валяцы по 30-40 драма една; за 100 таквызи сыренія е потребна една ока соль.

Откакъ са усолятъ, главитъ са нареждатъ на дъсци и са оставятъ да схнатъ. Тамъ отъ начало ги прѣбращатъ сѣкы два дни, сетѣ сѣкы три дни, най-сетѣ сѣкы петъ дни, до дѣто поченжтъ да посиияватъ отвѣтъ. Слѣдъ това ги прѣнасятъ на друго мѣсто, коего е хладно, нъ безъ влага, и ги прѣбращатъ сѣкы петъ дни, до дѣто по кожата имъ поченжтъ да са появяватъ чървени пятна. Слѣдъ три мѣсеца сырението е готово и трѣба да са харчи, защото са разваля чрѣзъ въскысваніе. Невшателското сыреніе са размазва на хлѣба, като масло.

Освѣтъ казанитъ видове, французитъ иматъ еще много видове сырение, за които ний не говоримъ, защото не сж ни толкози извѣстны, ни толкозь распространены. Доста е да кажемъ имената на тѣзи сыренія: *Ливаротъ*, *Саменбертъ*, *Жерардмеръ*, *Лимбургъ*, *Мон-д'оръ*, *Монтеліе*, *Монтидидіе* и прч.

Нашенско обикновено сырение. Млѣкото са подсирва подиръ сѣко доеніе, до дѣто е еще топличко. На 100 оки млѣко са турга около сто драма сирише, разбира са, размито, и тозь часъ са разбърква добръ, за да са размѣси сиришето съ сичкитъ части на млѣкото. Подсиреното млѣко са покрыва съ черга, за да са запази топличко, и са чака половинъ часъ и повече да са подсири. Подиръ това то са разбърква еще веднѣжъ добръ, до дѣто са раздроби сырението и са обърне на просо въ суроватката. Колкото повече са бърка, толкози по-добръ. Тогава покрыватъ сждината съ цѣдилото и натискатъ послѣдното надолу, за да прибере сырението, като искарва суроватката отгорѣ. Суроватката са изгребва и са прѣлива въ други ссждъ, а сырението са събира въ цѣдилото и са оставя да са оцѣди. Нѣкои го мачкатъ изново и го умѣсватъ добръ, а това не бива никога излишно или вредно. За да са ицѣди суроватката добръ, то са тѣпче и са натиска съ нѣщо около половинъ часъ, подиръ което, то са наръзва и са поставя въ силенъ прѣсолъ (саламура), дѣто стои 24 часа. Най-послѣ сырението са нарежда въ бѣчкитъ или са напълнюва въ мѣхове, като му са тури малко соль, на десять оки сырение една ока соль. Сольта са турга наредъ, подиръ сѣкы редъ сырение.

Кашкавалъ. Ако сырение ще са обръща на кашкавалъ,

Подиръ оцѣжданіето са паръзва на голѣмы късове, до двѣ омы една, и са опытва да ли е годно за кашкавалъ, сир. да ли е въскъснало добрѣ. Опытва са така: стопля са малко вода до 60-70 и са спуща въ нея едно тънко рѣзенче отъ сыреніето. Ако сирището е било умѣренно и въскъснатието е докарано, сыреніето ще са стопи и ще са обърне на каша тъй жилава, щото може да са точи на тънки концы. Ако сирището е било малко или много, сыреніето не са точи, слѣд. и за кашкавалъ не става. То са оставя за просто сыреніе.

Когато сыреніето е годно за кашкавалъ, то са паръзва на тънки рѣзиеве и са турга въ нарочны кошчета, които са поставятъ въ голѣмы котлы съ врѣла вода. Тамъ сыреніето са обръща на каша, която са обърква съ пѣщо и са уцѣжда въ казана, като са държи коша надъ него съ една рѣчка, а съ друга са бърка. Отъ тамъ сыреніето са изсипва на лавицата (тезгяха), отлѣто са къса и са обръща на питы, като са натиска въ формытъ, които иматъ видъ на малки обръчи. Формытъ са прѣбръщатъ съкы десять минути, за по-бързото истиваніе на сыреніето. Тѣй са обръщатъ така до десять пѣти. Ако е врѣмето топло, формытъ са снематъ по-късно; ако ли е студено и питытъ сѣж закоравѣли по-скоро, формытъ са изваждатъ по-рано.

На другый день пристѣпватъ до насоляваніето на питытъ. Съка пита са порѣсва съ ситна соль само отгорѣ; отдолѣ питытъ поематъ сольта си отъ лавицата, която са посипва прѣдварително съ малко соль. Върху първата пита поставятъ втора, която посолятъ само отгорѣ. Тѣй нареждатъ питытъ по двѣ една върху друга въ първый день. На другый день пакъ ги солятъ само отгорѣ, въ тозъ пѣтъ ги наждатъ по три една върху друга. На третій день питытъ са нареждатъ по четири и са солятъ по същый начинъ до 7-8 дни, до дѣто са усолятъ добрѣ и зайкнѣтъ. До дѣто сѣж неусолены, тѣй стоятъ меки. Когато са свърше соленіето, питытъ са измиватъ въ хладна вода и са оставятъ до изсъхнати на сѣнка. Подиръ единъ день тѣй са събиратъ по 20 или 22 питы на едно и са поставятъ на сухо, въ хладно мѣсто, до дѣте са зашѣятъ въ чували и са изнесжтъ на проданъ.

Гръцко или морско сыреніе. Въ Тулчапскій санджакъ са приготвява много сыреніе, което наричатъ гръцко и морско, защото купуватъ гръцкыѣ корабли и защото са проважда по гръцкыѣ пристанища. Гръцыѣ наричатъ това сыреніе *формаелла*. То быва на питы отъ прѣчникъ два руба и дебелина повече отъ руба. Ако млѣкото са готви за таквози сыреніе, то са натоля малко прѣди да са подсири. Сыреніето са събира съ рѣцѣ и тозъ часъ са обръща на питы, като са натиска въ формѣѣ. На другой день питыѣ са усояватъ и са поставятъ по двѣ една върху друга. На третій день изново са солятъ, като са нареждатъ по три една върху друга. На четвъртый день ги нареждатъ по четири, откакъ ги пососаятъ. Тѣй продължаватъ да ги солятъ, до дѣто си хванѣтъ солта добръ. Слѣдъ това ги събиратъ въ зимника и безъ да ги мѣятъ и сушатъ изваждатъ ги на проданъ.

Когата гръцката сыреніе са прави отъ готово прѣсно сыреніе, тогава прѣсното сыреніе са размякчава въ топла вода, както и за кашкавала.

ИЗОБРАЖЕНІЯ ОТЪ ГРАМОТЕВИЦЪТЪ.

Между сичкыѣ природны явленія, блескавицата, ако и твърдѣ обыкновенно нѣщо, е едно отъ най-интересныѣ и чудныѣ. Между забѣлжителныѣ слѣдствія на свѣткавицѣѣ има единъ родъ явленія, които заслужватъ наше то вниманіе и които до сега сѣ были малко познаты, защото рѣдко сѣ са взирали въ тѣхъ. За нѣкои отъ тѣзи явленія ще погоримъ сега.

Ный сичкы познаваме днесъ, что ще каже *фотографія*, въ отраженіята са прилепятъ врѣхъ единъ хартиѣѣ съ едно хымическо вещество и са задрѣжимъ тамъ на сѣкога. Малцина отъ нашитѣ читатели могатъ да знаѣтъ, че и свѣткавицата е въ състояніе да очѣртава подобны изображения врѣхъ тѣлата на своитѣ жертвы. Въ нашето врѣме сѣ са забѣлжили подобны изображения отъ свѣткавицѣѣ, и имъ ся дали име *Керавнографія*. Тѣзи, които сѣ са занимавали много по този прѣдметъ сѣ: *Оріоли*, *Буденъ*, *Баронъ д'Омеръ-Ферма* въ Парижъ и директора на Таважката обсерваторія *Андре-Песси*.

Още въ 1786 г. Г. Лерой е съобщилъ на научнѣтъ Парискѣ Академіѣ че знаменитый Франклинъ му былъ казалъ, че е видѣлъ съ очитъ си, человекъ, който стоялъ на вратата на одаѣтъ си, когато грѣма ударилъ връхъ едно дърво, което было прѣдъ вратата. Свѣткавицата изобразила на грѣдытъ на този человекъ образа на туй дърво само съ листата и клоновѣтъ по долу. Единъ по любовителенъ случай е съобщилъ въ 1812 г. *Жамъ Шавъ* на метеорологическото Лондонско общество. Въ тѣзи години имало при селото, *Комбе-бей*, близо до града Батъ, единъ малкъ горица отъ джбове и орѣхы; посрѣдъ тѣзи горѣ са намрало едно голо поле около 3 четвърты мили; на туй пасбище са намѣрили шесть овцы въ единъ фортунѣ и сичкытъ са ударили отъ грѣма. Подиръ смъртъта имъ, като имъ удрали кожытъ, видѣли съ учудваніе на опакрыто на кожытъ изображено сичкото мѣстище, т. е. гората, пасбището и сичкытъ подробности, които са стояли около тѣзи сцена и сичко това много вѣрно.

Прѣвъ септември на 1825 грѣма ударилъ връхъ единъ корабль когато той са намиралъ въ пристанището на градъ Армиро въ Италіѣ. Въ този случай грѣма убилъ матросина който былъ легналъ до единъ дырекъ. Подиръ смъртътъ му видѣла са на тѣлото му единъ добръ изображенъ конска подковѣ, прилична на подковѣтъ, която ся намирала укаченъ на ударенныя дырекъ.

Ето и слѣдующій довольно интересенъ случай, когато Г. Де Бессе разказва въ писмото си къмъ Д-ра Будена. На 14 ноемв. въ 1830 год. молніята удари върху Бенетоніерскый храмъ въ Венде. На другия день подиръ тѣзи случкѣ, единъ отъ находящытъ са тамъ забѣлѣжилъ на роклятъ на единъ тамошнѣ женѣ едно твърдѣ забѣлѣжително изображение и като са по зазрѣлъ въ него по-отблизо, показало са че то е вѣрно изображение на единъ столъ на който сѣдяла тѣзи жена когато грѣма падналъ въ зданіето.

Да кажемъ нѣщо и заради изображеніята грѣма, които породихъ дългы научны разискванія въ научныя парламентскы конгресъ (1845 септември), както и въ Парискѣтъ научнѣ Академіѣ (1845 декем. и 1847 Януарій). На 9 октомв. 1836 г. молніята убилъ единъ момкъ, който въ

тая минута ималъ на кръста си кымеръ съ разны златны монеты. Околнытъ забѣлѣжили съ удивленіе че шесть отъ тѣзи монеты са отпечатали на тѣлото му сир. виждали са шесть разны отпечатыны кръга, които отговаряли на различни голѣмнинѣ на тѣзи монеты. Въ тѣзи кръгове, кожата си останѣла естествено бѣла, когато отвънъ тѣхъ кожата была изгорѣла и черна. Единъ фотографинъ ще нарече тѣзи 6 изображения, въ фотографическото си парѣче, *фотографически отрицателны изображения*.

Въ 1852 г. молнія паднѣла врѣхъ една палма на Острова Куба. На 1000 крачки на далечъ имало единъ брѣзъ. Съ учудваніе видѣли на палмовытъ листовѣ отпечатацытъ на листытъ на брѣза, съ таквази чудна вѣрность и деликатность, щото изображеніето приличало на масторско искуствено изображение.

До сегашнитѣ най-забѣлѣжителны естествоиспытатели на пр. *Араго*, *Боссю Лерой* и пр. ако и да не бѣхъ въ състояніе да обяснѣтъ доволно тѣзи фотографически изображения отъ молніята, за надѣваніе е обаче, че голѣмытъ катадневны успѣхы на природнытъ науки ще достигнатъ да обяснѣтъ и туй любопытно явление. Англійскыя физикъ *Гравъ* направилъ е вече единъ опытъ, който общава да обясни грѣмовнытъ изображения. Негова милость изобразилъ съ врѣха на единъ иглъ отгорѣ на единъ хартиѣнъ едно изображение и го турилъ между двѣ стѣклени таблички, които изложилъ на едно електрическо испраздненіе. Като разгледалъ отпослѣ стѣклата той не намѣрилъ нищо на тѣхъ; като ги подложилъ обаче нѣколко минути на паръ отъ Флудовъ кислотѣ която яде стѣклото, стѣклата почели да показватъ вѣрныя образъ отъ направеното на хартиѣнъ изображение. Като е знайно, че грѣма е електрическо испраздненіе въ атмосферѣтъ, по явно е, че опыта на Г-на Гравъ може да ни отведе въ пѣтя на истиинното обясненіе на горѣзабѣлѣженнытъ явления.

Както и да е, ный можемъ отсега да кажемъ, че молніята е фотографически живописецъ, който прави изображения достойны за учудваніе по хубостъта и по точността си.

НИЩО ЗА МЕЛАНХОЛИЯТА.

Има хора, които са мислятъ съвсѣмъ болнавы, тѣй си мислятъ че страдайтъ отъ гряди, отъ стомахъ, отъ дробъ. Тѣзи хора иматъ ипохондрія и болѣстѣта имъ е въображаема; въ сжщность тѣй нѣматъ нищо. При се това, у тѣхъ се има нѣщо болно.

Въ сичкитъ въображаемы болѣсти първото вліаніе играе голѣмъ роиъ и мозъка, този горѣобладающъ органъ въ организма, като е занятъ твърдѣ много съ единъ койъ да е идеъ, съ едно не сжществуемо желаніе, намира са въ раздражително състояніе.

Това възбудено състояніе ся съобщава и на нервитъ, които излизватъ отъ мозъка, и мозъчнитъ концы, като сж раздразнятъ по този начинъ, работятъ съ единъ необикновенъ начинъ връхъ единъ органъ, както връхъ сърдцето, дробътъ, стомаха връхъ единъ органъ, съ когото това желаніе или тѣзи идея е въ голѣмо отношеніе и за туй органа ся показва да страда, когато напротивъ той нѣма нищо, освѣтъ само едно физическо състояніе, на което началото са намира въ нервнитъ системъ и които прѣдрасполага организма на страданіе. Познато е отъ старо врѣме, че нѣравственното има голѣмо вліаніе връхъ природното, както и природното връхъ нѣравственното. Можемъ приведе много примѣри въ туй отношеніе. Сирійскыя царь Селевкъ Никаторъ имаше единъ сынъ, Антрокусъ, който тегляше отъ единъ болѣсть за кождо мисляше да е неисцѣлимъ, безъ да е ималъ поврежданіе въ нѣкой органъ. Царя повывка Ерасистрата, (*) Аристотелевъ племенникъ и най-знаменитъ лѣкаръ въ него врѣме, за да види что има сынъ му. Ерасистратъ разглежда болныя нѣколко минути, запытва го, гледа го по физиономіѣтъ и най-сетѣ узнава въ Антрокуса въображима болѣсть, а не тѣлесна. Тогава той привыква на странъ царя и му казва, че сынъ ти тегле отъ въобр. болѣсть, че трѣба безъ друго да бѣде залюбенъ и че най-доброто лѣкарство е да му ся даде туй чтото желае. На тѣзи новостъ царя ся смаялъ и не му са щѣло да вѣрва, че отъ любовь человекъ са поболѣва;

*) Говори са, че Ерасистратъ былъ първыя, който отворилъ човѣшко тѣло за да изучи челѣтка връхъ челѣтка.

нѣ като испытать работжѣ по отблизю, увѣря лѣкара, че той не е излъганъ и че наистинѣ сынъ му любялъ скрито Стротоника, и че страстьта му растяла отъ день на день повече, была достигнѣла до твърдѣ серіознѣ болѣсть; Антиохъ ся рѣшава да му земе за жена тая мома и Антрокусь оздравѣлъ.

Ето каква забѣлжителна сила има лѣкарската наука, когато е приружена съ физиологичжѣ, т. е. когато не ся ограничава само на единъ органъ, нѣ изучава физиологическы цѣлый организмъ. Другъ примѣръ се отъ такова свойство е слѣдующій: единъ человекъ чува нѣкаквъ печалнѣ вѣсть и изведнѣжъ го хващѣ главоболие, почева да го боли стомаха и многожды пада боленъ безъ да му е нѣкой органъ повреденъ. Има и други, ако и по рѣдки случаи, въ които болны умира само отъ печаль; други нѣтъ ся случавя на противъ единъ боленъ человекъ да чуе вѣсть и оздравя. Медицината исчислява множество примѣры, дѣто болны оздравѣли безъ цѣръ само отъ вѣсть, която имъ е причинила или твърдѣ голѣма радость, или страхъ. Любопытенъ е примѣра на единъ женѣ въ Парисѣ, за която приказва единъ докторъ. Една жена страдала много врѣме отъ нервнѣ болѣсть, която мисляше за неизцѣрима. Единъ вечеръ тя чува ненадѣйно голѣмъ выкъ който ѣ казва че газъ ся подпалилъ и избухнѣлъ, че къщата гори и видѣла въ сѣщото врѣме искры и пламкъ, които излазяли отъ прозореца. Страхъ отъ пожаръ, страшната идея, че къщата, покщипаната и сичкытъ ѣ прѣдметы ще ся обърнѣтъ въ прахъ, направва голѣмо влѣненіе въ организма ѣ; жената забравя че е болнава, скача изведнѣжъ отъ леглото, развыква ся «помощъ» и по случай на тѣзи сценѣ, жената която тегляше отъ толкова врѣме, оздравва въ единъ мигъ.

Едно момиче, което страдало отъ печаль, че годеника ѣ ѣ излъгалъ и побѣгналъ изъ града, оздравело изведнѣжъ като чуло че той ся върнѣлъ и ще ѣ земе за женѣ. Привели быхме множество такыя примѣры нѣ вѣрваме че и тѣзи стигать за да разбере сѣкы, какво значително влѣніе има нѣравственното врѣхъ природното.

Какво обаче отношеніе има между единъ идеѣ и единъ вещественъ органъ, между едно наше желаніе и развалѣ-

тѣ на организма? Науката не може ни доказа това математически, признава обаче едно съгласіе, единъ тѣснъ връжъ между веществото и духа, между физическитѣ явления отъ умственния свѣтъ и тѣлеснитѣ отъ вещественния. *Върховния Уредитель* е съединилъ тѣй работитѣ и на духъ гы гледа тѣй както си сѣ. Ето какъ обяснява и физиолога тѣзи дѣла. Въ човѣшкото тѣло сѣкъ органъ работи въ единъ ограниченъ кръгъ и отъ съгласіето на тѣ дѣятелности излѣзва съгласіе и животъ; Щомъ обаче единъ органъ или една система отъ органи дѣйствува повече и по-малко отъ колкото трѣба, отправленіята ся побъркватъ, организма ся разваля отъ скѣсваніето на равновѣсіето, лицето тегли и става болно.

На въображаемѣтъ болѣсть ся отнасятъ и други физически твърдѣ любопытны явления. Има много лица здравы, които мислѣтъ да гледатъ напредъ си нѣщо, съжитства или нѣща, когато дѣйствително нѣма нищо. Има пакъ други които имъ ся струва да гы выка нѣкой нося, когато спятъ, чуватъ чисто имената си и когато излѣзва вънъ не намиратъ никого. Чуватъ ли или виждатъ тѣй истиннъ нѣщо или гы лѣжѣтъ чувствата имъ? Не може влѣзе тука въ по-големы физико-филологически подробности казваме само въобще, че сичкитѣ тѣзи ся обясняватъ чрѣзмѣрното раздраженіе на нервнѣтъ системѣ, която прѣобладающата система въ организма и която обузда сичкитѣ други системи. —

БИБЛІОГРАФІЯ

—0—

Краткъ изводъ отъ Българска Исторія, изваденъ отъ съчиненіята на А. Гилфердинга и други. Издава книжницата Д. В. Манчева.

Единъ отъ първитѣ знакове на пробужданіето на човѣка отъ дълбогъ и продължителенъ сънъ е и това, той са залавя да си припомни прѣминалото и да свъръ прѣдишнитѣ си мысли съ настоящитѣ и съ положеніе въ което са нѣмира сега. Това което прави частный

възкъ, прави го и съкъ народъ подыръ пробужданіето си въ дълговрѣмный сѣнь въ невѣжеството. Щомъ са проди такъвъ народъ и почене да са отрѣсва отъ заплата на простотата, той си мѣта очитѣ назадъ, изглежпреминалото и търси въ него обясненіето на настоящето си. Тѣй направи и наший народъ въ своето пробужданіе. Щомъ са пробуди отъ самозабвеніето, въ което го ше хвърлило невѣжеството и чужеродното духовенство, и поиска да си даде отчетъ въ своето положеніе и да ясни причинитѣ на послѣдното чрѣзъ заглаждане въ исторіята на своето прѣминало. Така са появили опыты за Българска исторія и са почена обясненіето на Българскій животъ въ прѣминалытъ вѣкове. Слѣдъ исторіята на Х. унничанина, появи са царственника на Х. Найдена, а слѣдъ него и различни други учебници по Българската исторія. Тѣзи опыты сж далечъ отъ да отговарятъ на сичитѣ въпроси, които ный имаме право да обръщаме къмъ прѣминалото, при се това самото опытуваніе да са отговоры показва, че ный вече искаме да знаеме що сме были, да разберемъ що сме сега и защо сме това, а не друго. Врѣмето за пълень отговоръ еще не е дошло, защото голяма части отъ живота на нашитѣ бащи сж еще непознати и неизслѣдваны или защото не ся намѣрили своигѣ работници, или защото не ни достигатъ историческитѣ свидетелства. За да са отговори на въпроса: *защо сме това, което сме днесъ*, потребно е подробното и точното изученіе на Българската исторія въ прѣминалытъ вѣкове, потребно е изученіето на вътрѣшното състояніе на България въ прѣдишнытъ ѝ періоди. Нъ възможно ли е това днесъ, когато историческитѣ за тая исторія сж малко, не са намиратъ между насъ въ наши рѣцѣ и не сж разработены, които трѣба? Намъ не остава днесъ освѣтъ да са благодаримъ и на това що е направено по тая часть отъ нашитѣ учены и да чакаме по добры врѣмена, когато сичко ще са испита и издири по отечественната исторія и когато ще ни бжде възможно да правимъ по вѣроятны заключенія по прѣминалото за настоящето. До тогава нека продължаваме да работимъ, който работи, и да са учимъ, който са учи. Другото само ще доде.

Г. Манчевъ не печата много книги, нъ печата по-до-

бры и по-чисты. Това ни накара да пристѣпимъ къмъ неговый *Изводъ отъ Българската исторія* съ надѣжда че въ него ще намѣримъ таквази книжка, която ще залови значително мѣсто въ курса на нашитѣ селскы и градскы училища. Името на Гилфердинга и други още повече усилаваше въ насъ тая надежда. Ный отъ напредъ прѣдсказвахме добра сполука на тая книжка и си мисляхме, че най послѣ ученицитѣ въ нашитѣ училища добихж едно по спосно рѣководство по отечественната исторія. За зла наша честь, повата книжка на Г. Манчева ни са показа не таквази, каквато я чакахме. Въ нея ный намираме същата недостатъчностъ, както и въ другитѣ издадени до сега рѣководства по Българската исторія. Не че книжката е по долня отъ другитѣ Българскы исторіи за училищата; тя стои много по горѣ въ нѣкои отношенія отъ Бъл. исторія на Г. Душанова, напиримѣръ; ный искаме да кажемъ, че тя не отговаря на сичкитѣ онѣзи условіи, които са искать отъ добро рѣководство по исторіята на наший народъ. Освѣнъ това, дѣто *Извода* прѣдставлява същата сухота, като излага само едни внѣшны събитія изъ политическый и господарственный животъ на нашитѣ праотцы; освѣнъ това, дѣто този разказъ не са освѣжава и съживява съ изображеніето на вжтрѣшний животъ на нашитѣ прадѣды и съ тѣхното вещественно и умственно състояніе въ различнытѣ епохы на тѣхный самостоятеленъ политическы животъ; освѣнъ това, дѣто вслѣдствие на тая сухота голѣмый интересъ отъ изученіето на отечественната исторія остава потулено пѣщо: книжката има и тоя недостатъкъ, че тя е написана по единъ планъ твърдѣ не цѣлостентъ. До періода на Асенювцы *Извода* приказва за историческытѣ събитія доста обширно, ако не обстоятелно. Види са това излазя, защото матеріала са дава на готово отъ писмата на Г. Гилфердинга. Слѣдъ Асенювцы плана са стѣснява до толкози щото мнозина царѣ само са поманувать и цѣлы вѣкове са прѣкарватъ съ едно просто и твърдѣ кратко и недостатъчно обзрѣніе. Отъ тая страна книжката заприлича на едно зданіе, захватено доста широко и голѣмо въ долнытѣ катове, а свито и струпано на курникъ въ горнитѣ. Отъ какво дохожда това? Отъ недостаткъ на матеріалъ ли? Нѣ свѣдѣніята за внѣшнытѣ съ-

битія отъ послѣднитѣ врѣмена на българското царство не сѣ до тамъ оскѣдны. Да оставимъ чуждыѣ лѣтописи и источники, за тѣзи събитія са помянува до нѣкадѣ и въ краткыѣ исторіи на Г. Г. Цанкова и Войникова. Защо съчинителя на Извода не са е ползował поне отъ тѣхъ, ами скратилъ книжката тѣй изведнѣжъ и тѣй въ противность на цѣлый планъ? Сичката книга състои отъ 88 страници. 75 отъ тѣхъ приказватъ за прѣдидущитѣ събитія, а само на 13 страници са помѣстюва Исторіята на събитіята въ Асенювскый періодъ дори до днесъ. Това е доста да покаже на читателя голѣмото стѣсненіе на първоначалный планъ на книжката. Това стѣсненіе не е извикано отъ недостатѣкъ на матеріалъ за казаныѣ отдѣлы на Българската исторія, а не охота на съчинителя да ги потърси. Царуваніята на Каломана II, на Мита, на Константина Тиха, на Лахана, на Ивана Асеня III, на Георгія Тертера, на Святослава, на Тертера II, на Михаила Страшмира и на Алега идра, не сѣ были празны отъ събитія вътрѣшны и вънкашны, за да ги прѣминемъ само съ едно голо помянуваніе. Въ тѣхъ сѣ са случавали различни случкы, които заслужватъ не по малко вниманіе отъ онѣзи събитія, които са помянуватъ и разказватъ въ прѣдидущыѣ періоды. Войныѣ съ Татарыѣ, вътрѣшныѣ размирицы и похыщеніята на прѣстола въ царуваніето на горѣказанныѣ царіе не заслужватъ ли вниманіе, за да не ги прѣпустимъ съвсѣмъ изъ книгата? Намъ са струва, че вътрѣшныѣ размирицы заключаватъ за насъ българетѣ повече поучителность, отъ колкото войныѣ съ Византійцыѣ вторженіята на българетѣ въ грѣцкыѣ земи.

И него да оставимъ. Періода на нашето подчиненіе подъ властью на Османскыѣ царіе не заслужвали никакво вниманіе за да не го прѣпустимъ съвсѣмъ отъ книгата? Или свѣдѣнія нѣмаме за него? Нито едното, нито другото. Тоя періодъ е доста поучителенъ за българетѣ по много отношенія. Освѣтъ дѣто ще ни покаже причиныѣ на Османскыѣ сполуки между насъ, той ще ни покаже и самото естество на подчиненіето, подчиненіе условно, основано на сговоры и на съглашенія. Свѣдѣнія за този періодъ вече имаме тукъ-тамъ распрѣснѣжы; защо не са погрыже нѣкой да ги събере на едно, до колкото

е възможно, и така да състави едно по пътно ръководство по нашѣтъ исторіѣ? Запрѣщеніе ли има за това, или боязнь? Исторіята на миѣлото и станѣлото не може да навлача никакво запрѣщеніе и Османското правителство е толкова здраво и силно, щото не може да забрани на единъ народъ да каже онова, което са е случило въ прѣминѣлый неговъ (на народа) животъ.

Като не открива нищо ново по българската исторія и даже като прѣмълчава много отъ онова, което казватъ другитѣ учебници по тая часть, ний не можемъ да разберемъ, каква нужда е накарала Г. Манчева да издаде своя *Изводъ*. Ако е само това — да има свой учебникъ по българската исторія, каквѣто и да е, намѣреніе то е не добро и твърдѣ спекулянтско; ако ли е било да издаде едно свѣстно ръководство, тая цѣль е далечъ отъ своето осъществленіе въ настоящето издание. Г. Манчевъ ще стори добръ прочее да прѣработи и допълни книгата си въ слѣдующитѣ издания (ако мысли да я издава пакъ) и ако иска да я направи колко-годѣ достойна да стои наредъ съ «Бащинъ языкъ» и да послужи за нѣщо въ нашитѣ училища.

Въ отношеніе на языка и на изложеніето си *Извода* има прѣимущество надъ другитѣ учебници по българската исторія. Языка е простъ и ясенъ, изложеніето е безискусвенно. Това само ще кажемъ на Г. Манчева, че излишната му ревностъ къмъ чистотата на языка, често го кара да мѣчи нѣкои думи и да ги прѣправя на по български, отъ колкото сѣ. Думата *условіе* е общепріета отъ българетѣ и сички днесъ разбирагъ значеніето ѝ. Г. Манчевъ не са задоволява съ това, въ поставя на мѣсто *условіе* *уверъзъ*. Това е излишенъ пуританизмъ, който повече затмѣнява языка, отъ колкото го очисти. Освѣтъ таквызи извѣнмѣрны българизмы, въ книгата са срѣщатъ и таквызи думи, които или не сѣ точны, или не сѣ понятны за еѣкого, като твърдѣ мѣстны. На страница 8 Г. Манчевъ помянува между въоръженіята на Славянетѣ нѣкаквы си *белезвезцы*. Каква е тая дума и какво показва тя? На стр. 9 са вазва, че Жива была богыня на благодатьта. Каква е тая благодать? Изобиліето ли? Нъ тогава защо не кажемъ изобиліе, каквото сѣмы да разбере, що искаме да кажемъ?

Въобще новата книжка на Г. Манчева не отговаря на онѣзи ожидания, които може да има человекъ днесъ отъ единъ съчинителъ на българска исторія за училищата. Подаръ съществующитѣ учебници, ний имаме право да чакаме отъ Г. Манчева нѣщо по пѣлно и по добро; нъ на мѣсто това дочекахме едно ръководство нѣколко несѣгласно съ потрѣбитѣ на училищата, на прѣдмѣта и на врѣмето. По добръ бѣше да бѣхме дочекали още една година, че да дочекаме една по свѣтна книжка.